

P₆

1-2
1974

PORADNIK

bibliotekarza

MIESIĘCZNIK

T R E Ś Ć

	Str.
XXX-LECIE POLSKI LUDOWEJ	
Historia Warszawy z perspektywy 30-lecia. O pracach nad syntezą dziejów Warszawy — stolicy Polski Ludowej mówi dr Jan Górski z Pracowni Dziejów Warszawy Instytutu Historii Polskiej Akademii Nauk (Rozmawiała ANNA BAŃKOWSKA)	1
HALINA MICHAŁAK. Trzydzieści lat istnienia Polski Ludowej w literaturze pamiętnikarskiej	7
LUCJAN BILIŃSKI. Gromadzenie w bibliotekach wiejskich literatury rolniczej i upowszechnianie jej czytelnictwa	22
JADWIGA ANDRZEJEWSKA, JADWIGA SIELICKA. Plan pracy biblioteki szkolnej	26
STANISŁAW JEŻYŃSKI. Na polach bitew. Quiz poświęcony przeglądowi wybranych epizodów z dziejów oręża na przestrzeni tysiącletniej historii Polski	34
Z TERENU:	
ALICJA SZOZDA. Rok Nauki Polskiej w bibliotece	44
T. CYWA. Konserwacja starych druków i artystyczna oprawa	46
TEMATYCZNE ZESTAWIENIA KSIĄŻEK:	
IZABELLA STACHELSKA. Nowe książki dla dzieci i młodzieży	47
LEOKADIA OPLAWSKA. Ważniejsze cykle powieściowe	(wkładka)

I N D E K S 37 342

Redaguje Kolegium. Redaktor Naczelny — ROMANA ŁUKASZEWSKA

W y d a w c a : Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich

A d r e s redakcji i administracji: Warszawa, Konopczyńskiego 5/7, tel. 27-08-47

Konto PKO: Warszawa I 1-9-120056. Prenumerata roczna: 48 złotych

Cena zł 8,—. Podpisano do druku i druk ukończono w lutym 1974 r. Zam. 7018/74

Nakład 11 000 egz., ark. druk. 4, ark. wyd. 7,5. Papier druk sat. V kl. 70 g. W-99

PORADNIK BIBLIOTEKARZA

1-2/74
291-292

ROK XXVI

STYCZEŃ-LUTY

1974

XXX-LECIE POLSKI LUDOWEJ

Historia Warszawy z perspektywy 30-lecia

O pracach nad syntezą dziejów Warszawy — stolicy Polski Ludowej mówi dr Jan Górski z Pracowni Dziejów Warszawy Instytutu Historii Polskiej Akademii Nauk

Jan Górski, ur. w 1930 r. w Warszawie, studiował prawo i socjologię na Uniwersytecie Warszawskim w latach 1947—51, doktorat z socjologii uzyskał w r. 1967 na podstawie pracy o doświadczeniach sądów robotniczych w Polsce. Jako publicysta związany z „Życiem Warszawy”, wydał kilka zbiorów szkiców i felietonów o tematyce historycznej i socjologicznej. Od r. 1968 pracuje w Instytucie Historii PAN, gdzie prowadzi badania nad historią Warszawy współczesnej.

— *Jaka jesteś Warszawo? W 1968 r. był Pan Doktor współtwórcą ankiety ogłoszonej pod tym hasłem przez „Życie Warszawy”*. Dziś kieruję je do Pana, jako do historyka współczesnej Warszawy i redaktora naukowego serii „Studiów Warszawskich” poświęconych Warszawie jako stolicy Polski Ludowej.*

— Prace nad syntezą dziejów miasta, od średniowiecza poczynając, prowadzone są w szerokim zespole naukowym pod redakcją profesora Stefana Kieniewicza. Idei tej całościowej syntezy podporządkowana jest działalność kierowanej przez prof. M. Drozdowskiego Pracowni Dziejów Warszawy IH PAN. Do sporej już rodziny wydawanych przez Instytut „Studiów Warszawskich” przybyły w latach 1970—1973 trzy zeszyty do-

* Materiały uzyskane w ankiecie z 1968 r., zorganizowanej przez „Życie Warszawy”, Instytut Historii PAN, Instytut Socjologii UW i Towarzystwo Przyjaciół Warszawy, ukazały się w wydaniu książkowym pt. „Jaka jesteś Warszawo” (PIW 1972, B-ka Syrenki).

Dr Jan Górski

Fot. D. Łomaczewska

tyczące Warszawy powojennej, a ściśle mówiąc jej pierwszego pięciolecia. Tylko nieliczne opracowania wybiegają czasowo poza rok 1950. Przy „rodzinnym podobieństwie” wyznaczonym ramami serii, studia „Warszawa — stolica Polski Ludowej” mają swoisty charakter, wpływający z samej materii przedmiotu. O ile poznawanie epok dawniejszych należy do historyków różnych specjalności, to badania nad współczesnością narzucają odmienne rygory. Na rozwój powojennej Warszawy, tak zasadniczo różny od jej wcześniejszego rozwoju, skład a się tyle problemów i procesów, że ich poznanie i zrozumienie musi być oparte na wiedzy czerpanej z szeregu innych nauk zajmujących się współczesnym miastem, jak np. socjologia, architektura, urbanistyka. Zadaniem historyka jest ten interdyscyplinarny dorobek zreinterpretować, uporządkować chronologicznie, zaproponować cezury periodyzacyjne. Wszakże uświadomienie sobie ogromnej płaszczyzny przenikania się rozmaitych nauk to tylko jeden etap pracy. Chcąc dać syntezę współczesności, historyk winien skoncentrować się na węższym materiale naukowym, który pozwoli mu wydobyć indywidualne cechy odtwarzanego obrazu. Jeśli np. w historii powojennej Warszawy trzeba dostrzegać składniki wspólne dla procesu urbanizacji i uprzemysłowienia w całym kraju, to trzeba zarazem, bazując na materiale naukowym, dostrzec czynniki definiujące unikalny charakter Warszawy.

— *W jakiej mierze materiały publikowane w redagowanych przez Pana „Studiach” służą realizowaniu tego programu? Myślę zarówno o zeszytach już wydanych, jak i przygotowywanych.*

— Redakcja od początku postawiła sobie za cel przyciągnięcie do współpracy autorów różnych specjalności, którzy skupiając się na chronologicznie wydzielonych problemach, naświetla wielorakie aspekty ówczesnej rzeczywistości. Są to prace przyczynkowe, ale ich różnorodność wskazująca na ogrom występujących i przenikających się w tej epoce problemów, ułatwia zrozumienie ówczesnych dylematów. Można przy tym wyrazić nadzieję, że dzięki rozbudzeniu inicjatyw redakcyjnych i naukowych uda się wypełnić przynajmniej część białych plam na karcie najnowszych dziejów Warszawy, że uda się zrekonstruować szereg niewyjaśnionych do końca faktów, jakie napotykamy w każdej niemal dziedzinie — od życia gospodarczego po odbudowę szkolnictwa. Za ogromny walor prac, które już udało się zgromadzić, uważam okoliczność, iż w znacznej części pochodzą one z pierwszej ręki, od autorów czynnie zaangażowanych w proces wskrzeszania i odbudowy miasta. I tak np. o początkach odbudowy Warszawy pisze inżynier Roman Piotrowski, kierownik ówczesnego Biura Odbudowy Stolicy, a o sprawie Warszawy w polityce Ministerstwa Odbudowy — kierujący wówczas tym resortem minister Michał Kaczorowski. Docent Jan Rutkiewicz, szef resortu zdrowia i opieki społecznej Zarządu Miejskiego w pierwszej fazie odbudowy, przedstawił zagadnienie ochrony zdrowia i opieki społecznej w latach 1945—1959. Profesor Helena Syrkusowa, która wraz z mężem Szymonem Syrkusem już na szereg lat przed wojną, a za okupacji w konspiracyjnej Pracowni Urbanistyczno-Architektonicznej pracowała nad wyrażającą poglądy lewicowej inteligencji koncepcją spółdzielczych osiedli mieszkaniowych, zreferowała koleje wywodzącego się z tej koncepcji osiedla społecznego w Warszawie współczesnej. Sięgnęliśmy do studiów, opracowań i ekspertyz dotąd nie publikowanych, a rozświetlających zawiły proces odbudowy stolicy. W świetle relacji i dokumentów ostro rysuje się klimat, w jakim decydowano o przywróceniu Warszawie jej stołecznych funkcji i przeniesieniu tu siedziby władz państwowych. A sprawa bynajmniej nie była bezsporna. Dokumenty mówią też o ludziach, którzy torowali tym decyzjom drogę. Należał do nich nie żyjący już, a serdecznie z Warszawą związany prof. Lech Niemojewski, który w styczniu 1945 r. przybył do miasta jako uczestnik, kierowanej przez Józefa Sigalina, grupy operacyjnej „Warszawa”, z misją przygotowania — przy współdziałaniu z prezydentem miasta inż. Marianem Spsychalskim — odbudowy Warszawy jako siedziby rządu. Efektem tej lustracji był szereg prac prof. Niemojewskiego, zakreślających możliwe do zrealizowania idee odbudowy. Krąg zagadnień socjo-urbanistycznych początkowego okresu naświetla opinia o planie odbudowy BOS, sporządzona wiosną 1946 r. przez profesora Tadeusza Tołwińskiego, w której autor wskazuje m. in. na wyjątkową szansę przyszłościowego rozwoju Warszawy w kierunku północnym. Z problematyką tą korespondują, publikowane w „Studiach”, opinie rzeczoznawców zagranicznych na temat zasadności odbudowy Warszawy jako stolicy kraju, łącznie z płomienną wypowiedzią wybitnego urbanisty i socjologa amerykańskiego prof. Lewisa Mumforda, kreślącego w 1946 r. wizję nowego miasta, w którym „społeczna potrzeba wspólnoty, łączności i współdziałania decyduje o materialnych faktach związanych

ze wspólnym zamieszkaniem". Równocześnie należy podkreślić, że „Studia” są wydawnictwem otwartym dla prac prowadzonych poza Instytutem Historii PAN, co znalazło realne odbicie w publikacjach. Dla przykładu — inż. arch. Janusz Zarzycki przedstawił ewolucję planu urbanistycznego Warszawy w latach 1945—1949, Tadeusz Sierocki — pisał o warszawskiej organizacji PPS w latach 1944—1947, a Maria Ciechocka o problemach kształtowania się społeczno-zawodowej struktury Warszawy w okresie od 1945 do 1965. Ostatnia wreszcie, bardzo ważna sprawa, to odwołanie się do dokumentów oraz uruchomienie materiałów archiwalnych, z rozmaitych przyczyn jeszcze nie wykorzystanych.

— *Kiedy na to przyjdzie kolej?*

— Pierwszy krok już został zrobiony. W grupie osób pracujących nad historią współczesną miasta przygotowujemy tom dokumentów oficjalnych odnoszących się do pierwszego 5-lecia dziejów Warszawy. Znajdą się w nim dokumenty PKWN i Rządu Tymczasowego, Krajowej Rady Narodowej, Naczelnej Rady Odbudowy Stolicy, Zarządu Miejskiego, w którego kompetencjach pozostawały ważne bytowe sprawy ludności, materiały partii politycznych, zespołów urbanistycznych i in. Tom ten zostanie przekazany wydawcy — Państwowemu Wydawnictwu Naukowemu, na przełomie 1973/74 r.

— *Wydaje się, że jest to już solidna baza do pracy syntetyzującej.*

— Istotnie, w oparciu o te materiały oraz materiały archiwalne, będę mógł w niezbyt odległej przyszłości przystąpić do przygotowywania syntezy pierwszej powojennej pięciolatki warszawskiej.

— *A zatem, Panie Doktorze, proszę o rozwianie wątpliwości, z którą niejednokrotnie się zetknęłam, na temat trudności czy też wręcz niemożliwości wyodrębnienia historii Warszawy z historii ogólnonarodowej.*

— Uważam, iż historię Warszawy należy traktować jako historię określonego skupiska ludzkiego, stanowiącego część narodu i kraju. Poprzez losy, działania, osiągnięcia jak i błędy tej części widzimy historię Warszawy jako organizmu samoistnego oraz jej rolę w organizmie ogólnopolskim. W pierwszym powojennym pięcioleciu stołeczność, a więc i odrębność Warszawy, wyraziła się nie tylko w restytuowaniu władz centralnych, ale i w zadziwiająco szybkim jej powrocie do roli centralnego ośrodka kulturalno-naukowego. Powojenny proces decentralizacji funkcji kulturalnych okazał się, mimo obiektywnie znacznie gdzie indziej lepszych warunków bytowych, nietrwały.

— *Przepraszam, że przerwę, zgłaszając kolejną wątpliwość nieco innej natury. Chodzi mi o specyficzny styl, a raczej o brak takiego stylu — po 30 przecież latach — w mieście, w którym żyjemy. Jest Pan urodzonym warszawiakiem, ale co to właściwie — poza miejscem zamieszkania — oznacza w 1974 roku?*

— Do 1944 r. sprawa „bycia warszawiakiem” nie nastroczała większych trudności. Wynika to nie tylko ze wspomnień wczesnej młodości, ale z pamięci przede wszystkim o zespoleniu społeczności warszawskiej. Myślę jednak, że po 1945 r. sprawa specyficznych cech warszawskości komplikuje się nie tylko u mnie. Jest to zjawisko złożone. Nie można mówić

o charakterze czy też o braku charakteru powojennej Warszawy w oderwaniu od jej najnowszej historii. Warszawa powojenna była terenem ścierania się rozbieżnych koncepcji, występował w niej i występuje konflikt zamierzeń i środków, przecinają się procesy planowane i żywiołowe. Wzorzec socjalistycznego miasta, zasadniczo odmienny od przedwojennego, wciąż jeszcze podlega zmianom. Stąd tyle tu dysproporcji, tyle wszelkiej materii pomieszania, często irytującego. Mieszkańcy innych dzielnic Polski często zazdroszczą warszawiakom ich uprzywilejowania, nie zdając sobie nawet sprawy z ceny tego przywileju. W dzisiejszej Warszawie współistnieją style życia i działania przynależne do różnych epok. Rozwój nowoczesnego przemysłu kontrastuje z zacofaniem usług i handlu, ambicje wiodącego ośrodka naukowego z rażącymi brakami w kulturze współżycia itd. Trzydzieści lat na przetopienie się tylu przeciwieństw, które trafiły do jednego tygla, to nie jest dużo. Konieczna jest perspektywa historyczna.

— *Rozumiem, że łatwiej się jej nabywa pracując nad historią, a Pan czyni to niezwykle wytrwale. Dla wielu innych pomocą będą odpowiednie lektury. Do takich lektur zaliczam właśnie antologię „Pamięć warszawskiej odbudowy. 1945—1949”, zawierającą teksty w Pana wyborze i opracowaniu. Dodam, że jest to moim zdaniem także pasjonująca książka do czytania, nie tylko dla varsavianisty.*

— Przepuszczalnie dlatego, że nacechowana autentyzmem. Mnie oświadczenie praca nad nią dała mnóstwo satysfakcji. Z jednej strony zawarte w niej teksty dają świadectwo kontrowersyjności sądów wyrażanych w sprawach o znaczeniu podstawowym dla bytu i koncepcji miasta. Z drugiej — świadczą, w jakim stopniu idea odbudowy i utrzymania stoleczności Warszawy integrowała ludzi wywodzących się z różnych warstw i ugrupowań, reprezentujących odmienne nastawienia, poglądy i postawy.

— *Czy poza syntezą powojennego pięciolecia, przygotowuje Pan obecnie jakąś obszerniejszą publikację varsavianistyczną?*

— Pracuję nad reportażem historycznym pt. „Warszawski rok pierwszy”, który ma się ukazać w PIW-owskiej serii „Syrenki”. Będzie to oczywiście rok 1945. Tkwię w związku z tym w prasie z tamtego okresu, czerpiąc szczególnie dużo z „Życia Warszawy”. Cóż to za ciekawa lektura. Z dnia na dzień zachodzą w mieście zmiany. Raz jest to uruchomienie nowej herbaciarni, kiedy indziej udostępnienie kolejnej ulicy. Dziś byłoby to ledwie drobne incydenty, wtedy niemal wydarzenia, wiele znaczące w codziennej egzystencji.

— *Skoro wspominał Pan „Życie Warszawy”, w którym pisuje Pan od lat, a wiele esejów i artykułów publicystycznych weszło do wydań Pańskich książek, chciałabym wkroczyć na teren publicystyki, już nie tylko o tematyce warszawskiej. Jako historyk, prawnik i socjolog ma Pan nie tylko wielce zróżnicowane zainteresowania, ale i specyficzny sposób widzenia. Problemem, do którego wraca Pan niejednokrotnie, jest relacja między współczesnością i przeszłością, stosunek tego co dzisiejsze do dziedzictwa tradycji. Przed takimi pytaniami staje w jakichś momentach każdy z nas i z trudem szuka na nie odpowiedzi.*

— Stosunek pokoleń następnych wobec dzieł i wytworów, które powstawały w epokach dawniejszych, zmienia się i zmieniać się musi. Nie

znaczy to jednak, że pod wpływem naszej zmieniającej się wrażliwości zmianie ulega przeszłość. Trafnie i wnikliwie ujął swego czasu tę kwestię profesor Konrad Górski pisząc:

„Z chwilą demokratyzacji społeczeństwa wszystkie dawne wytwory kultury, bez względu na stanowe pochodzenie ich twórców, stają się własnością całego narodu, uczestniczą w całokształcie dorobku kulturalnego danej zbiorowości. Uświadamiając sobie wartość wszystkiego, co powstało na podłożu minionej, dziś przewyżnionej struktury społeczno-politycznej, korzystamy z całego odziedziczonego bogactwa kulturalnego i nie rozrywamy ciągłości kultury przez niepotrzebne wskrzeszanie antagonizmów i konfliktów przebrzmiałych i nie mających żadnego znaczenia dla dzisiejszych potrzeb i dążeń”.

Cóż do tego dodać? Chyba tylko tyle, że ideałem byłoby patrzenie na procesy historyczne z szacunkiem dla dorobku ludzi dokonanego w różnych dziedzinach i że podobieństwa epok można uchwycić tylko wówczas, gdy się rozumie ich odrębność. Znak każdej rzeczy w każdej epoce nabiera swoistego znaczenia.

Rozmawiała Anna Bańkowska

Publikacje książkowe

Historia powszechna i osobista. Szkice publicystyczne. Kraków 1964 Wyd. Literackie.

Rozmowy o historii. Kraków 1967 Wyd. Literackie.

Dylematy i tradycje. Szkice i felietony. Kraków 1969 Wyd. Literackie.

Doświadczenia i perspektywy sądów robotniczych w Polsce. Wwa 1967. Książka i Wiedza.

Zbliżenia do współczesności. Wwa 1973 Państw. Wyd. Naukowe.

W druku

Pogranicze historii. Wwa „Czytelnik”.

Prace redakcyjne i edytorskie

Warszawa, stolica Polski Ludowej. Z. 1 — 1970. Z. 2 — 1972. Z. 3 — 1973. Wwa PWN (Instytut Historii PAN. Studia Warszawskie. T. V, XI, XV). Redakcja naukowa...

Pamięć warszawskiej odbudowy. 1945—1949. Antologia. Wybór i przedmowa... Wwa 1972 PIW (B-ka Syrenki).

Trzydzieści lat Polski Ludowej w literaturze pamiętnikarskiej

W związku z przypadającym 22 lipca 1974 r. jubileuszem trzydziestolecia Polski Ludowej wzrosło zainteresowanie czytelników i bibliotekarzy literaturą ilustrującą przeobrażenia i osiągnięcia polityczne, społeczne, gospodarcze i kulturalne naszej ojczyzny od pierwszych dni wyzwolenia aż po dzisiejszą rzeczywistość. Wśród różnorodnych pod względem formy piśmienniczej publikacji na ten temat, bardzo ważne miejsce zajmuje tzw. literatura faktu, do której w pierwszym rządzie należą reportaże społeczno-polityczne, pamiętniki i wspomnienia, biografie ludzi uczestniczących w różnych okresach tworzenia naszej rzeczywistości. Jako rodzaj dokumentu literackiego, przekazujący autentyczne przeżycia ludzi i ich relacje o obserwowanych z bliska wydarzeniach, zwłaszcza pamiętniki i wspomnienia są najbardziej sugestywnym obrazem losu i problemów całego narodu, zaangażowanego w odbudowę i rozwój ludowej ojczyzny.

Ze względu na dużą wartość poznawczą omawianego gatunku, zamieszczamy poniżej bibliografię tego typu publikacji, wybranych z ogromnego materiału opublikowanego w latach 1956—1973 (do początku grudnia). W pierwszym rządzie uwzględniono zbiory i antologie wspomnień, stanowiące najczęściej plon konkursów, ogłoszonych m. in. przy okazji wcześniejszych rocznic istnienia Polski Ludowej (X, XV, XX, XXV-lecia). Samo bowiem założenie organizacyjne takiego konkursu bądź ankiety wiązało się najściślej z zamiarem ukazania startu życiowego przeciętnego Polaka w nowych warunkach społeczno-ustrojowych i dziś materiały te stanowią autentyczną dokumentację życia narodu. Ze wspomnień indywidualnych i autobiografii wybrano tylko te prace, których autorzy relacjonują wydarzenia i własne przeżycia na tle szerszej zarysowanych zjawisk znamienych dla całego społeczeństwa czy regionu kraju w ostatnim 30-leciu, jeżeli ponadto tego okresu dotyczy dominująca część książki. Przy takich założeniach doboru materiału bibliograficznego pominięto np. cenną serię „Autentyki” i wiele innych publikacji biograficznych oraz wspomnieniowych z życia i działalności ludzi przedstawiających jedynie swój zakład pracy, swoje miasto, strony rodzinne. Pominięto też publikacje w znacznym stopniu zbeletryzowane, o mniejszej wartości poznawczej, jak również wyeliminowano publikacje trudno dostępne w bibliotekach, ze względu na odległą datę wydania. Z tych, starano się przypomnieć jedynie pozycje, które miały wznowienia w ostatnich latach.

Nie uwzględniono tematu końcowych walk z Niemcami o wyzwolenie częściowo oswobodzonej już Polski, ponieważ zagadnienie to podejmuje publikowany w 1963 r. (uzup. w 1970 r.) przez Zakład Bibliografii Zalecającej Instytutu Bibliograficznego BN poradnik bibliograficzny M. Getfera pt. „O walkach Ludowego Wojska Polskiego. 1943—1945”, który nadal może służyć pomocą w poszukiwaniach czytelniczych w tym zakresie.

Zebrany materiał ujęto w sześciu rozdziałach tematycznych poczynając od pozycji ilustrujących walkę o utrwalenie władzy ludowej i odbudowę kraju w pierwszych latach wolności. Pozostałe prace uszeregowano w ten sposób, aby przypomniały niektóre ważne problemy życia obywatelskiego i państwowego Polski Ludowej. Przede wszystkim więc wyodrębnione zostały sprawy Ziem Zachodnich i Północ-

nych, problem awansu społecznego i zawodowego ludzi, życie współczesnej młodzieży w PRL, Metodą odsyłaczową wskazano te publikacje, które kwalifikowały się do kilku rozdziałów. W selekcji formalnej pominięto większość pozycji poniżej 3 tysięcy nakładu.

Walka o utrwalenie władzy ludowej

1. FILAR ALFONS. **Gdy umilkły działa.** Wspomnienia. — Wwa 1972. Wydaw. Min. Obrony Nar. s. 428, tabl. 20, il. portr.

Prowadzone w latach 1945—1947 walki z bandami ukraińskich nacjonalistów (UPA) na Rzeszowszczyźnie, a zwłaszcza w okolicy Lubaczowa, opisane zostały na podstawie relacji towarzyszy broni i własnych wspomnień autora, wówczas funkcjonariusza MO i UBP. Oparta na faktach książka, jest dziś wiernym obrazem wydarzeń związanych z likwidowaniem terrorystycznego podziemia tzw. banderowców, pozwalającym poznać bohaterstwo ludzi, którzy już po zakończeniu działań wojennych walczyli o utrwalenie władzy ludowej. Wspomnieniową publikację uzupełniają wykazy funkcjonariuszy MO i UBP poległych w województwie rzeszowskim w tym okresie. Indeks nazwisk, a w tekście zdjęcia z miejsc walki i portrety jej uczestników.

2. GERHARD JAN. **Łuny w Bieszczadach.** Wyd. 9. — Lub. 1973 Wydaw. Lub. s. 582.

Inne wyd.: 1969, 1968, 1967, 1964, 1963, 1962, 1960, 1959.

Znana książka o walkach Ludowego Wojska Polskiego i służby bezpieczeństwa z bandami UPA i WiN w Bieszczadach w latach 1945—1947. Autor, podówczas oficer WP uczestniczący w akcjach likwidowania band w tym rejonie wyzwolonego już kraju, przedstawia zdarzenia z pełnym realizmem nie tylko w aspekcie operacji wojskowych, ale i przeżyć żołnierzy walczących pod dowództwem gen. Świerczewskiego, który w r. 1947 zginął od kuli upowskiej. W słowie wstępnym informacja o wrogiej Polsce Ludowej organizacji UPA; w posłowie autor podkreśla autentyzm opisywanych wydarzeń.

3. KANTYKA JAN, KONIECZNY ANDRZEJ. **Dzień wczorajszy.** Wyd. 3 zm. i posz. — Kat. 1973 „Śląsk”. s. 446, tabl. 20, il. portr. tab.

Inne wyd.: 1969, 1966.

Zasadniczą część książki wypełniają relacje i wspomnienia o ludziach, którzy w latach 1945—1948 walczyli z reakcyjnym podziemiem na terenie Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego, w obronie nowego ładu społecznego i politycznego. Są to sylwetki działaczy PPR, PPS i ZWM, żołnierzy KBW i WP, funkcjonariuszy UBP, MO, ORMO, poległych w walce z wrogimi Polsce Ludowej bandami. Ten rejestr bohaterstwa i ofiarności ziemi Śląskiej uzupełniają popularno-historyczne szkice o genezie i działalności podziemia oraz o walce z nim podjętej przez społeczeństwo i organa władzy ludowej. W zakończeniu książki wykaz poległych na tym terenie Polaków walczących o nowy ustrój. Przypisy. Indeksy: nazw osobowych i miejscowości. Dokumentarne zdjęcia w tekście.

4. MACHEJEK WŁADYSŁAW. **Rano przeszedł huragan.** Wyd. 5. — Wwa 1965 Wydaw. Min. Obrony Nar. s. 305.

Inne wyd.: 1955 (dwukrotnie), 1956, 1960.

Pamiętnik znanego dziś pisarza prowadzony był w pierwszych latach formowania się władzy ludowej, kiedy Machejek sprawował funkcję sekretarza komitetu powiatowego PPR w Nowym Targu. Jest to jeden z najbardziej interesujących dokumentów ówczesnych zmagani władzy ludowej z reakcyjnym podziemiem, które na Podhalu reprezentowane było m. in. przez silną i zorganizowaną bandę „Ognia” (zob. też R en i a k a „Niebezpieczne ścieżki”). Autor opisuje m. in. ujęcie szefa tej bandy przez władzę bezpieczeństwa, w lutym 1947 r., oraz likwidację jednego z najbardziej zagrażających władzy ludowej ogniw podziemia.

5. **RENIAK MARIAN. Niebezpieczne ścieżki.** Wyd. 3. — Wwa 1972 Wydaw. Min. Obrony Nar. s. 241, tabl. 12, il.

Inne wyd.: 1967, 1968.

Tematem wspomnień są walki z działającymi na Podhalu bandami dywersyjnymi w roku 1949. Autor, podówczas młody student i oficer Służby Bezpieczeństwa, przyczynił się bezpośrednio do likwidacji bandy „Wiarusów” (niedobitków bandy „Ognia”). Relacja z tej działalności obfituje w momenty dramatycznych napięć, zwłaszcza kiedy Reniak opisuje swoje dotarcie do gniazda wroga w charakterze rzekomego przedstawiciela dywersyjnego ośrodka dyspozycyjnego z zagranicy. Książka ukazuje też poświęcenie i ofiarności walki na tzw. „cichym froncie” wielu pracowników aparatu bezpieczeństwa, milicji i żołnierzy KBW.

6. **RENIAK MARIAN. Człowiek stamtąd.** Wyd. 2. — Wwa 1973 Wydaw. Min. Obrony Nar. s. 224, tabl. 12 il. portr.

Inne wyd.: 1969.

Wspomnienia pt. „Człowiek stamtąd”, chociaż są odrębną całością, stanowią kontynuację „Niebezpiecznych ścieżek” (zob. poz. 5). Treścią książki są dążenia organów bezpieczeństwa do rozszyfrowania bandy „Leszka” działającej od początków lat pięćdziesiątych we wschodnich powiatach ziemi krakowskiej. Dzięki zdekonspirowaniu „kanału”, którym dowódca grupy próbował nawiązać kontakt z zachodniemieckimi ośrodkami dywersyjnymi, kontrwywiad mógł dotrzeć do członków wrogiej Polsce Ludowej organizacji i w efekcie zlikwidować ją.

REPEROWICZ STANISŁAW. Pamiętniki oficerów. Zob. poz. 57.

7. **SAWICKI RYSZARD. Płonące wzgórze.** Wwa 1971 Wydaw. Min. Obrony Nar. s. 227.

Wspomnieniowa opowieść o walkach z bandami UPA w Bieszczadach w latach 1946—1947, kiedy to autor był dowódcą kompanii, a następnie batalionu w 34 Budziszynskim Pułku Piechoty. Żołnierze tego pułku w rok po zakończeniu wojny brali udział w walce z nacjonalistyczno-faszystowskimi ugrupowaniami grasującymi na południu Polski. Autor, spożytkowując doświadczenia i przeżycia osobiste oraz współuczestników walki, ukazał przejmujący i autentyczny obraz minionych wydarzeń, które stanowią istotną informację o czasach umacniania socjalistycznego ustroju Polski na jej południowo-wschodnich rubieżach.

8. **SZELĄGOWSKI WŁADYSŁAW. Wzburzony San.** — Wwa 1973 „Książka i Wiedza” s. 423.

Autor książki o działalności ukraińskiego podziemia nacjonalistycznego na południowo-wschodnich terenach Polski w latach 1944—1947 zawarł w zbeletryzowanej relacji obok materiałów zaczerpniętych z archiwalnych dokumentów również i własne wspomnienia. W 1947 r. był on oficerem polskiej grupy operacyjnej „Wisła”, zorganizowanej w celu ostatecznego rozgromienia band. W odróżnieniu od innych publikacji na ten temat, książka ukazuje także organizację ukraińskiego podziemia i jego przywódców, a zwłaszcza ich zbrodniczą działalność wobec miejscowej ludności i nowo powstałej Polski Ludowej. Publikacja jest również hołdem dla poległych w tej walce z wrogiem żołnierzy WP, KBW, funkcjonariuszy MO i ORMO.

9. **WAŁACH STANISŁAW. Był w Polsce czas...** Wyd. 2. — Kr. 1971 Wydaw. Literackie, s. 32, tabl. 28, il. portr.

Inne wyd.: 1969.

Tematem książki są powojenne lata wytężonych zmagania z reakcyjnym podziemem w województwie krakowskim. Jej autor, od 1945 r. pracownik UBP na tym terenie, przedstawia dziś niemal sensacyjnie brzmiący plan i jego wykonanie związane z rozbieniem band drogą penetracji ich szeregów. Relacja jest równocześnie dowodem bohaterstwa funkcjonariuszy urzędu bezpieczeństwa, milicji i żołnierzy polskich, na których barkach spoczywał trud rozgromienia wrogów władzy ludowej.

10. **Z tamtych dni.** — Wwa 1965 „Książka i Wiedza”. s. 333, tabl. 28, il., portr.

Jedna z pierwszych publikacji zawierająca wspomnienia członków MO i UB; dotyczy lat 1945—1948, okresu, w którym autorzy wspomnień brali udział w likwidacji band wrogich Polsce Ludowej, grasujących w Rzeszowszczyźnie, na Śląsku oraz w Polsce centralnej i na Białostocczyźnie. Poszczególne wspomnienia w sumie stanowią przegląd niezwykle groźnych sytuacji, które z narażeniem życia, w imię obrony władzy ludowej pokonywali funkcjonariusze służby bezpieczeństwa. Wstęp Bohdana Czeszki informuje ogólnie o sytuacji w kraju tuż po wyzwoleniu.

Pierwsze lata wolności

11. **ANDRUSZKIEWICZ MICHAŁ. Z notatnikiem w plecaku.** — Wwa 1972 Wydaw. Min. Obrony Nar. s. 169, tabl. 4, il., portr.

Wspomnienia z lat 1944—1945 ówczesnego korespondenta wojennego, obecnie publicysty redakcji „Żołnierza Wolności”. Autor był m. in. świadkiem odradzającego się życia na terenach Białostocczyzny, uczestnikiem pierwszych chwil w oswojonej Warszawie, obserwatorem zaciętych walk o wyzwolenie wielu polskich miast na Pomorzu.

12. **BELCZEWSKI BRONISŁAW. Pierwsze dni.** — Wwa 1964 Wydaw. Min. Obrony Nar. s. 347, mapa, portr. tab.

Autorem wspomnień obejmujących okres jesieni 1944 r. jest delegat PKWN, sekretarz KW PPR, wojewoda, a następnie wiceprzewodniczący WRN w Kielcach. Ukazuje on proces formowania się władzy ludowej, powstawanie Rad Narodowych, MO, organów bezpieczeństwa, organizacji partyjnych na terenach Kielecczyzny. Parcelacja majątków obszarnczych i reforma rolna, ochotniczy werbunek do Wojska Polskiego, ewakuacja ludności z terenów przyfrontowych, organizacja szkolnictwa, odbudowa życia gospodarczego — to tylko kilka z ogromu zadań nowej władzy przedstawionych w książce. W aneksie — materiały archiwalne z tamtych czasów. Zdjęcia, plan sytuacyjny operacji frontowych. Pozycja o dużych wartościach dokumentalnych.

13. **Jak budowaliśmy Trasę W—Z.** Wrażenia uczestników budowy. Z przedm. J. Iwaszkiewicza. Autorzy: Michał Rojkowski [i in.]. — Wwa 1959 „Arkady” s. 101, tabl. 24, il. portr. Warsz. Przedsięb. Budowy Elektrowni i Przemysłu Beton-Stal.

Wspomnienia i zapiski uczestników budowy szlaku komunikacyjnego Warszawy, łączącego jej wschodnie dzielnice z zachodnimi, oddają entuzjazm i trud pracowników, inżynierów, działaczy i organizatorów, którzy przyczynili się do tego, że po 20 miesiącach budowy dn. 22 lipca 1949 r. nastąpiło otwarcie słynnej trasy. Fotografie obrazują różne etapy budowy. Przedmowa znanego pisarza wyraża wiele serdecznego uznania dla budowniczych Trasy.

14. **Nauczyciele w walce o nową Polskę.** Wybór materiałów i oprac. K. Wojciechowski. — Wwa 1970 Wydaw. Min. Obrony Nar. s. 450.

Wybór prac będących plonem konkursu ogłoszonego w 1967 r. przez redakcję „Głosu Nauczycielskiego”, „Żołnierza Wolności” i „Żołnierza Polskiego”, pod patronatem Zarządu Głównego ZNP i Głównego Zarządu Politycznego Wojska Polskiego. Celem konkursu było zebranie możliwie jak największej ilości materiałów obrazujących udział nauczycieli w walce z faszyzmem w latach II wojny światowej, prowadzonej przede wszystkim poprzez tajne nauczanie, oraz przedstawienie pracy nauczycieli w trudnym okresie pierwszych lat istnienia Polski Ludowej. Z 16 zamieszczonych w tomie fragmentów prac w okresie okupacji — 5 ilustruje okres odbudowy naszego szkolnictwa i zaangażowanie nauczycieli w walce o Polskę, polskość i socjalizm.

15. **Pierwsze lata władzy ludowej we wspomnieniach Opolan.** Wybór i przygot. do dr. R. Hajduk i in. — Kat. 1971 „Śląsk” s. 399, tabl. 28, il. portr. Instytut Śląski w Opolu.

Zbiór 40 pamiętników o pierwszych latach Polski Ludowej na Ziemi Opolskiej. Autorami wspomnień są polscy mieszkańcy Opolszczyzny w latach 1945—1948, w większości chłopi i nauczyciele, także robotnicy i działacze społeczni. Poruszają oni najróżniejsze problemy ówczesnego życia Ziemi Opolskiej i jej stabilizacji, skoncentrowane w kręgu spraw dotyczących Polaków-autochtonów, osadników z województw centralnych, ludności repatriacyjnej z Bugu, reemigracyjnej z Francji, Niemiec i innych krajów. Kronika najważniejszych wydarzeń lat 1945—1950 na Opolszczyźnie. We wstępie R. Hajduk mówi o historycznych tradycjach walki o polskość na Śląsku Opolskim. Przedmowa E. Osmańczyka ukazuje specyfikę sytuacji Ziemi Zachodnich tuż po wojnie.

SAUTER WIESŁAW. **Powrót na ziemię piastowskie.** Zob. poz. 31.

16. SIEMIANKOWSKI FELIKS. **Trudne dni.** Dziennik aktywisty PPR. 1945—1948. Wyd. 2. — Poz. 1969 WPOz. s. 128.

Inne wyd.: 1963.

Kronikarskie notatki z lat 1945—1948 (tzn. od wyzwolenia do Kongresu Zjednoczonego partii robotniczych). Autor, będąc wówczas terenowym aktywistą PPR na odcinku wiejskim, uczestniczył bezpośrednio w przemianach społeczno-politycznych dokonujących się po wojnie w kraju, a zwłaszcza na terenie woj. poznańskiego i Ziemi Lubuskiej. Walka o realizację reformy rolnej, przygotowania do referendum i wyborów do sejmiku ustawodawczego, organizacja pierwszych spółdzielni produkcyjnych — oto zasadnicza tematyka tych bezpośrednio, na gorąco notowanych relacji wydarzeń dziś już historycznych dla wielu Polaków. Przedmowa B. Koguta omawia dokumentalną wartość książki.

17. SIGALIN JÓZEF. **Nad Wisłą wstaje warszawski dzień...** Szkice. Il. Jan Knothe. — Wwa 1963 „Iskry” s. 243.

Szkice wspomnieniowe, dokumenty i notatki z pierwszego okresu odbudowy Warszawy. Ich autor, inżynier-architekt, przypomina atmosferę gorączkowej pracy urbanistów i architektów warszawskich nad tworzeniem nowego kształtu miasta. Warszawę lat sześćdziesiątych ogląda Sigalin z perspektywy wspomnień związanych z powojenną odbudową dzielnic, ulic, domów, mostów. Książkę, o dużych walorach dokumentalnych, cechuje nuta wielkiego przywiązania do wskrzeszonego rodzinnego miasta autora.

18. SURGIEWICZ SYMEON. **Tobie, Warszawo.** — Wwa 1965 „Książka i Wiedza” s. 165, tabl. 16, il. Komitet Warszawski PZPR. Referat Historii Partii. — Biblioteczka Warszawska.

Poświęcona rodzinemu miastu autora książka jest kroniką wydarzeń, które miały miejsce w pierwszych miesiącach po wyzwoleniu Warszawy. Surgiewicz — z zawodu kolejarz, przed wojną członek KPP, aktywista PPR w okresie okupacji — od chwili opuszczenia stolicy przez Niemców pełnił odpowiedzialne funkcje w Komitecie Dzielnicowym PPR w Śródmieściu. Jego relacja, poparta dokumentami i wspomnieniami świadków, jest też przepojona miłością do stolicy i patosem chwil, w których przyszło mu uczestniczyć. Opowiada on o ciężkich próbach podejmowanych solidarnie przez mieszkańców w celu przywrócenia życia zburzonemu miastu, a także o walce politycznej o nową Polskę Ludową. Wspomnienia zamyka informacja o I Zejeździe PPR w grudniu 1945 r.

19. **Szkola nowego.** Wspomnienia działaczy rad narodowych. Red. B. Wiloch. — Wwa 1971 „Książka i Wiedza” s. 276.

Wybór wspomnień działaczy rad narodowych z lat 1944—1950, wyróżnionych w konkursie miesięcznika „Gospodarka i Administracja Terenowa”. Wśród 9 autorów wspomnień są ludzie, którzy w latach wojny, w warunkach konspiracji uczestniczyli w formowaniu władzy ludowej, a tuż po wyzwoleniu organizowali pierwsze rady narodowe; są pionierzy, którzy na ziemiach zachodnich odbudowywali pol-

skość. Piszą starzy działacze, którzy swe doświadczenie i wiedzę oddali na usługi władzy ludowej, młodzi ludzie, których szkołą życia stała się praca w radach. Relacje oparte na osobistych przeżyciach autorów stanowią ciekawą lekturę, a zarazem są cennym przyczynkiem do badań nad początkami kształtowania się terenowych organów władzy ludowej w Polsce.

20. **ŚWITALA TADEUSZ. Trud pierwszych dni. Poznań 1945.** Wspomnienia poznaniaków. Wybór i oprac.... — Poz. 1970 WPOz. s. 348, tabl. 17, il. portr. mapy.

Ocaleli z zawieruchy wojennej Poznaniacy, spontanicznie i ofiarnie przystąpili do przywracania życia swemu miastu. Ich to wspomnienia z trudnych i pięknych dni odbudowy zniszczeń tworzą omawianą książkę. Autorami relacji są robotnicy, dziennikarze, lekarze, artyści, nauczyciele, członkowie milicji ludowej, działacze. Obszerna przedmowa zawiera szczegółową historię walk o wyzwolenie Poznania. Dokumentalną wartość książki podnoszą liczne fotografie z tamtych czasów oraz plany i rysunki sytuacyjne. Indeks nazwisk, objaśnienia dawnych nazw oraz objaśnienia wyrazów i zwrotów obcojęzycznych.

21. **Takie były początki.** Zespół red.: Władysław Góra i in. — Wwa 1965 „Książka i Wiedza” s. 845, tabl. 49, il. portr. Zakład Historii Partii przy KC PZPR.

Zbiór wspomnień dotyczy początkowego okresu formowania się władzy ludowej w Polsce w latach 1944—1945 w jej różnych regionach i miastach. Autorami są ludzie uczestniczący w tym procesie od pierwszych chwil powstania odrodzonej Rzeczypospolitej — członkowie PPR, PPS, SL, SD, znani działacze partyjni, aktywiści ruchu związkowego i młodzieżowego, przedstawiciele wojska, milicji i administracji. W sumie jest to sugestywny, ukazany od strony własnych przeżyć, obraz wydarzeń: procesów stabilizacji nowej administracji, odbudowy gospodarki, realizacji reformy rolnej na wsi, walki z politycznym podziemiem. Wykaz skrótów. Indeks nazwisk i pseudonimów. Indeks nazw geograficznych.

22. **Trudne dni.** Red. M. Markowski. T. 1—2: **Wrocław 1945 r. we wspomnieniach pionierów.** T. 3: **Dolny Śląsk 1945 r. we wspomnieniach pionierów.** — Wrocław 1960—1962. Zakł. Nar. im. Ossolińskich s. 509, tabl. 56, il. portr., s. 509, tabl. 36, il. portr. Tow. Miłośników Wrocławia.

Wspomnienia uczestników wydarzeń związanych przede wszystkim z obejmowaniem władzy polskiej na odzyskanych terenach Dolnego Śląska. Wyróżniają się zwłaszcza wspomnienia organizatorów życia naukowego Wrocławia, działaczy partyjnych, pionierów odbudowy przemysłu i pierwszych osadników na wsi dolnośląskiej. Autorami relacjonującymi tamte trudne, a jednocześnie pełne patosu odradzającego się życia — dni są m. in. zastępcy dla tego regionu i polskiej kultury pierwsi obywatele wolnego Wrocławia, np. prof. dr Stanisław Kulczyński, Stefan Kuczyński, Bolesław Drobner, Dionizy Smoleński.

23. **W stołecznym Lublinie.** Red. M. Bechczyc-Rudnicka. Il. H. J. Zaruba. — Lub. 1959 Wydaw. Lub. s. 235.

Na terenach wyzwolonych latem 1944 r. spod okupacji niemieckiej, Lublin stał się ośrodkiem kształtującego się życia politycznego, gospodarczo-społecznego i kulturalnego Polski. Atmosferę pierwszych miesięcy wolności, kiedy Lublin był stolicą Polski Ludowej wspominają wybitni przedstawiciele nauki i kultury, m. in. Juliusz Kleiner, Jan Parandowski, Julian Przyboś, Kazimierz Andrzej Jaworski, Jerzy Putrament, Jerzy Jurandot, Helena Boguszewska. Z ich relacji poznajemy odradzającą się spontanicznie działalność teatru, prasy, radia. W miesiące tym dokonywały się też wtedy pierwsze procesy zbrodniarzy wojennych — hitlerowskich katów z obozu w Majdanku. W książce zamieszczono dokumentarny dziś diariusz kulturalny Lublina z pierwszych miesięcy wolnej Polski, poczynając od opublikowania w prasie dn. 23 VII 1944 r. tekstu Manifestu PKWN.

24. **Wspomnienia pracowników łączności.** — [Wwa] 1971 „Ruch” s. 209.

Zbiór wspomnień, zawierający plon konkursu ogłoszonego z okazji XXV-lecia PRL, przedstawia drogi rozwojowe resortu łączności, wkład wniesiony przez pra-

owników poczty i telekomunikacji do ogólnonarodowej walki z okupantem hitlerowskim oraz przypomina ich udział w powojennej odbudowie, np. w organizowaniu łączności na Śląsku, Ziemiach Odzyskanych, w stolicy, w Lublinie i in. miastach. Autorami wspomnień są ludzie pełniący różne funkcje w wielu placówkach łączności i telekomunikacji.

25. ZAREMBA PITR. **Pierwszy szczeciński rok 1945**. Wyd. 2 uzup. i rosz. — Poz. 1970 W Poz. s. 314, il.

Inne wyd.: 1966.

Pamiętnik pierwszego prezydenta Szczecina oparty na bogatym materiale źródłowym i własnym dziariuszu wydarzeń jest wiarygodną relacją o trudnym, obfitującym w dramatyczne fakty okresie organizowania osadnictwa polskiego w mieście, o walce z sabotażem niemieckim, uruchamianiu i odbudowie urządzeń gospodarczych, komunalnych i kulturalnych, współpracy z radzieckimi władzami wojskowymi. Atmosfera inicjatywy, rozmachu i ideowego oddania ludzi zaangażowanych w tym pamiętnym roku w sprawę przywrócenia polskości Szczecina została szczególnie uwypuklona. Tom 2 cyklu zob. poz. 26.

26. ZAREMBA P. **Szczecińskie lata 1946—1948**. — Poz. 1970 W Poz. s. 302. il. mapa.

Drugi tom wspomnień na temat odbudowy Szczecina ze zniszczeń wojennych i jego repolonizacji. Autor przedstawił przebieg intensywnego zasiedlania Szczecina, tryb powstawania doraźnych i perspektywicznych planów jego rozbudowy, pracę w mieście i porcie, odbudowę komunikacji z krajem i zagranicą, początki organizowania życia społecznego itp. Opisuje tylko wydarzenia najistotniejsze dla przywrócenia normalnego funkcjonowania miasta, bez próby ukazania wszystkich aspektów tego złożonego i długiego procesu. Dokładnie omawia sprawy, z którymi zetknął się osobiście z racji pełnionych w owym czasie obowiązków prezydenta w Szczecinie. Pod względem tematycznym książka jest kontynuacją pracy pt. „Pierwszy szczeciński rok 1945” (zob. poz. 25). Indeks osób.

Ziemie Zachodnie i Północne

27. DULCZEWSKI ZYGMUNT, KWILECKI ANDRZEJ. **Pamiętniki osadników Ziemi Odzyskanych**. Oprac., wybór i wstęp... Wyd. 2. — Poz. 1970 Wydawn. Pozn. s. 662.

Inne wyd.: 1963.

Spośród 227 prac nadesłanych w 1956 r. na konkurs Instytutu Zachodniego w Poznaniu, w książce opublikowano najlepsze fragmenty 45 prac. Opracowane przez socjologów pamiętniki rolników, pracowników administracji, nauczycieli, robotników, dziennikarzy — podejmują tematykę zasiedlenia, odbudowy i zagospodarowania Ziemi Zachodnich. Dzięki wszechstronności autentycznego materiału, publikacja stanowi nie tylko frapującą lekturę dla miłośników literatury dokumentalnej, ale też źródło wiedzy o współczesnym społeczeństwie naszego kraju. Obszerny wstęp zapoznaje z formami osadnictwa na Ziemiach Zachodnich oraz charakteryzuje i ocenia materiały pamiętnikarskie.

28. DULCZEWSKI ZYGMUNT. **Młode pokolenie Ziemi Zachodnich**. Pamiętniki. Wybór i oprac. ... — Poz. 1968 Instytut Zachodni s. 468, Ziemie Zachodnie, Studia i Materiały, nr 11.

Książka stanowi plon ogłoszonego w 1966 r. przez Zakład Socjologii Instytutu Zachodniego konkursu na pamiętniki młodzieży urodzonej w latach 1945—1951 na Ziemiach Zachodnich. Zebrane w niej wspomnienia (łącznie 16 autorów: dziewcząt i chłopców) dają interesujący — głównie dzięki wielkiej szczerości i bezpośredniości wypowiedzi uczestników ankiety — obraz dążeń i pragnień oraz poglądów na życie młodego pokolenia mieszkańców ziem nad Odrą i Nysą. Uzewnętrznia się w nich zwłaszcza głęboki, autentyczny patriotyzm oraz przywiązanie do ziemi rodzinnej.

29. GŁOWACKI ZBIGNIEW, NARKOWICZ JÓZEF. **Lata pionierskiego trudu.** Wybór wspomnień miedzianców ziemi koszalińskiej. Wybór i oprac. ... — Koszalin 1970 Wyd. Propag. Kom. Wojew. PZPR. Koszal. Tow. Społ.-Kulturalne s. 373.

Wybrane z książek, czasopism, gazet i materiałów archiwalnych fragmenty wspomnień ludzi, którzy „część swego życia, może najpiękniejsze lata poświęcili ziemi koszalińskiej — jej odbudowie ze zniszczeń wojennych, organizacji władzy ludowej i życia polskiego oraz dalszego rozwoju regionu”. Relacje przedstawicieli rozmaitych zawodów i różnych pokoleń ułożono w porządku chronologicznym tak, aby obok ilustracji dróg życiowych ich autorów stanowiły dokumentację przemian politycznych i demograficznych, gospodarczych i obyczajowych w województwie koszalińskim w minionym 25-leciu. W posłowniu autorzy wyboru charakteryzują sytuację na Pomorzu Zachodnim w pierwszych latach powojennych.

30. MAŁŁEK KAROL. **Polskie są Mazury.** Wspomnienia 1945—1966. Posł. Bogusław Leśnodorski. — Wwa 1972 „Czytelnik” s. 329, tabl. 3, il. portr.

Książka wybitnego działacza społecznego, pedagoga i pisarza (1897—1969), zamyka cykl wspomnień, w których zostały ukazane dzieje Ziemi Mazurskiej i jej ludu od końca XIX w. po lata sześćdziesiąte naszego stulecia. Niniejszy tom dotyczy lat organizowania władzy ludowej, pokonywania konfliktów narodowościowych i społecznych, trudnego procesu repolonizacji społeczeństwa Warmii i Mazur oraz roli utworzonego przez autora Mazurskiego Uniwersytetu Ludowego w rozbudzaniu świadomości narodowej i patriotyzmu tamtejszej młodzieży. W posłowniu biografia Małłka.

Pierwsze lata władzy ludowej we wspomnieniach Opolan. Zob. poz. 15.

31. SAUTER WIESŁAW. **Powrót na ziemie piastowskie.** — Poz. 1961 Wydawn. Pozn. s. 143, tabl.

Wspomnienia w przeważającej części dotyczą powojennej działalności autora na Ziemiach Zachodnich (do 1947 r.). Jako nauczyciel i wizytator szkolny na Ziemi Lubuskiej charakteryzuje przede wszystkim proces organizowania szkolnictwa, przedstawia problemy autochtonów i osiedleńców. Wstęp W. Markiewicza o walorach poznawczych wspomnień.

32. [SIEDEMNAŚCIE] **17 opowieści prawdziwych.** Wspomnienia Dolnoślązaków. Red. J. Wojtanowicz. — Wr. 1968. Zakł. Nar. im. Ossolińskich s. 204.

Książka stanowi plon konkursu ogłoszonego w lutym 1965 r. przez Wojewódzką Komisję Związków Zawodowych oraz redakcję „Gazety Robotniczej” we Wrocławiu na wspomnienia pierwszych polskich osadników na Dolnym Śląsku. Zamieszczono w niej 17 najbardziej interesujących relacji robotników, chłopów, pracowników umysłowych, w większości przedstawicieli młodego pokolenia. Wszyscy oni dają przemawiający swym autentyzmem obraz wydarzeń oraz atmosfery ówczesnych przełomowych dni, odtwarzają zwłaszcza ujawniające się w pełni w trudnych warunkach powojennych żywotność i dynamizm działania ludzi podejmujących pionierskie dzieło budowy nowego, polskiego życia na naszych ziemiach zachodnich.

Trudne dni. Zob. poz. 22.

33. **Tu jest mój dom.** Pamiętniki z Ziemi Zachodnich i Północnych. Wybór i oprac. J. Chałasiński. — Wwa 1965 Lud. Spółdz. Wydaw. s. 702, tab. Komitet Badań nad Kulturą Współczesnej Polskiej Akademii Nauk. Młode Pokolenie Wsi Polski Ludowej. — Pamiętniki i Studia, 2.

Materiały z ogłoszonego w 1964 r. przez ZWM konkursu na pamiętniki młodego pokolenia. Autorami są osadnicy zamieszkali w województwie wrocławskim i opolskim i na Mazurach, którzy przybyli tuż po wojnie. Zapiski mówią zwłaszcza o trwałej i głębokiej adaptacji młodych w nowych warunkach życia na tych terenach.

Wspomnienia pracowników łączności. Zob. poz. 24.

ZAREMBA PIOTR. Pierwszy szczeciński rok 1945. Zob. poz. 25.

ZAREMBA PIOTR. Szczecińskie lata 1946—1948. Zob. poz. 26.

Przemiany wsi

34. **Awans pokolenia.** Wstęp: Józef Chałasiński. — Wwa 1964 Lud. Spółdz. Wydawn. s. 728. Młode Pokolenie Wsi Polski Ludowej. — Pamiętniki i Studia 1.

Tom zawiera 26 pamiętników wybranych z prac powstałych w wyniku ogłoszonego w r. 1961 konkursu na pamiętniki młodego polskiego pokolenia wsi. Są to wspomnienia współczesnych 30-latków dotyczące okresu ich wczesnej młodości (1948—1955). Książka daje ciekawy obraz kształtowania się osobowości pamiętnikarzy, ukazuje proces osiągania przez wiejskie dziewczęta i chłopców samodzielności wyrażającej się najczęściej w zdobyciu interesującego zawodu. W obszernym wstępie J. Chałasiński omawia zawartość pamiętników, okoliczności, w jakich konkurs rozpisano, oraz rangę wydanego tomu w ogólnym dorobku literatury pamiętnikarskiej.

35. **GALAŁ DYZMA, JAKUBCZAK FRANCISZEK. Gospodarstwo i rodzina.** Pamiętniki. Wybór. Wstęp... Przedm. J. Chałasiński. — Wwa 1968 Lud. Spółdz. Wydawn. s. 726. Komitet Badań nad Kulturą Współczesną PAN — Młode Pokolenie Wsi Polski Ludowej — Pamiętniki i Studia 5.

Pamiętniki młodzieży wiejskiej prezentują biografie ludzi, którzy postawili sobie za cel zorganizowanie rolniczego warsztatu pracy, swoje ambicje i marzenia związali ze wsią. Jest to pasjonująca lektura ujawniająca cały splot spraw, problemów, przemian w mentalności młodego pokolenia, wzrost świadomości społecznej i narodowej, postęp w humanizacji stosunków międzyludzkich. J. Chałasiński w przedmowie naświetla chłopskie gospodarstwo i rodzinę w szerszym kręgu współczesnych powiązań społeczno-kulturalnych, a M. Dąbrowska daje ocenę „Pamiętników chłopów” z 1937 r. Pamiętniki zgrupowane w działach Gospodarstwo i Rodzina poprzedzono dotyczącymi tematu szkicami socjologicznymi.

36. **GOŁĘBIEWSKI BRONISŁAW, GRZELAK ZDZISŁAW. Nowe zawody.** Pamiętniki. Wybór, oprac., wstępy... Przedm. J. Chałasiński. Wwa 1969 Lud. Spółdz. Wydawn. s. 617, il., Komisja Badań nad Pamiętnikarstwem PAN. — Młode Pokolenie Wsi Polski Ludowej. Pamiętniki i Studia 7.

Tom pamiętników ilustrujący procesy różnicowania się środowisk wiejskich zawiera prace wiejskiej inteligencji. Autorami są instruktorzy służby rolnej i leśnej, nauczyciele, lekarze, bibliotekarze, działacze organizacji społecznych, ludzie o zamiłowaniu artystycznych, pracownicy biurowi GS i POM, sprzedawcy sklepowi. Przedmowa omawia podłoże i skutki tworzenia się warstwy inteligenckiej na wsi i ich wpływ na przemiany społeczne. Trzy szkice zamieszczone jako wstępy do poszczególnych działów tomu mówią na podstawie pamiętników o najnowszych przemianach inteligencji na wsi.

37. **GRZEGORSKI CZESŁAW, MARKOWICZ ZYGMUNT. Moja działalność w kółkach rolniczych.** Wspomnienia. Wybór... Wwa 1973 Lud. Spółdz. Wydawn. s. 622.

Tom przynosi prace wybrane spośród nadesłanych na konkurs z okazji 25-lecia Polski Ludowej zorganizowany przez redakcję „Płonu” wspólnie z Centralnym Związkiem Kółek Rolniczych i Komisją Pamiętnikarstwa PAN. Przedstawione w książce wspomnienia mają rozległą wymowę społeczno-polityczną. Autorzy wypowiedzi, kobiety i mężczyźni, przedstawiciele różnych pokoleń, piszą tu o własnej działalności w kółkach w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych. W sumie pamiętniki są dokumentem zaangażowania chłopów w problemy gospodarowania społecznym majątkiem, ukazują rolę i znaczenie kółek rolniczych nie tylko w dziedzinie wprowadzenia techniki i mechanizacji do produkcji rolnej, ale i w dokonujących się przeobrażeniach społeczno-obyczajowych w środowisku wiejskim

oraz w scementowaniu wyrażania chłopów do polityki rolnej państwa. We wspomnieniowych relacjach wyrażają wielkie przywiązanie do ziemi rodzinnej i dumę z rozwoju Polski Ludowej.

38. GRZYBCZAK JERZY, SOCHA JAN, ZAGÓRSKI STANISŁAW. **Moje pierwsze kroki na ziemi.** Wybór i oprac. ... — Wwa 1969 „Iskry” s. 401.

Obszerny wybór wypowiedzi młodzieży pracującej na wsi, na roli, nadesłanych w ramach ogłoszonej w 1966 r. przez ZG ZMW oraz redakcję tygodnika „Zarzewie” ankiety pt. „Moje pierwsze kroki w gospodarstwie”. Autorzy pamiętników, w większości urodzeni i wychowani na wsi, po części też pochodzący ze środowisk miejskich dzielą się swymi wrażeniami z pierwszych lat samodzielnej pracy na roli, na własnym gospodarstwie. W przemawiających autentyzmem wypowiedziach przebijają się kilka cech charakterystycznych dla obrazu przemian dokonujących się w latach 1966—1968 na wsi: lżejszy start w zawodzie rolnika niż ojców sprzed 20 lat, głębokie zaangażowanie społeczne autorów pamiętników w pracę, rosnąca świadomość obywatelska i polityczna. Posłowie pióra B. Gołębiowskiego.

39. JAKUBCZAK FRANCISZEK. **Drugi awansu w mieście.** Pamiętniki. Wybór i oprac., wstęp. posł. ... Przedm. J. Chałasiński. — [Wwa] 1972 Lud. Spółdz. Wydawn. s. 669. Komisja Badań nad Pamiętnikarstwem Polskiej Akademii Nauk. Młode Pokolenie Wsi Polski Ludowej. Pamiętniki i Studia 8.

Tom zawiera pamiętniki tej grupy młodzieży wiejskiej, która przeniosła się na stałe ze środowiska wiejskiego do miejskiego, autobiograficzne opisy życia autorów składają się na swoistą dokumentację przemian w strukturze cywilizacyjno-kulturowej społeczności wiejskiej, dla której Polska Ludowa stworzyła możliwości dynamicznego awansu. Mówią reprezentanci różnych zawodów, studenci, robotnicy, inżynierowie, przadki, technicy. Część relacji ukazuje motywy migracji i drogi awansu w mieście (zdobycie wykształcenia, znalezienie odpowiedniej pracy, fascynacja miejskim modelem życia, sprzyjające układy rodzinne). Głównym nurtem pozostałych wypowiedzi jest charakterystyka sytuacji życiowych wychodźcy, który bez poczucia porażki wrócił, bądź zamierza powrócić, na wieś. Przedmowa rozważa pamiętnikarstwo chłopskie jako przejaw historycznego samookreślenia się chłopów i robotników w nowej roli w socjalistycznym narodzie. Wstęp socjologiczny Chałasińskiego i szkic F. Jakubczaka analizują społeczne uwarunkowania, mechanizmy i efekty migracji ze wsi do miasta w warunkach Polski Ludowej, a także przeobrażenia kulturalne samego środowiska wiejskiego, które umożliwiają świadome dokonywanie wyboru między miastem a wsią.

40. JĘDRZEJCZYK MARIA, STASZYŃSKI LUDWIK. **Na cudzym i na swoim.** Wspomnienia. Wybór i oprac. ... Wstęp. B. Strużek. — [Wwa] 1970 Lud. Spółdz. Wydawn. s. 501.

Wybór wspomnień nadesłanych na konkurs ogłoszony w 1968 r. przez redakcję „Robotnika Rolnego” i ZG Zw. Zaw. Pracowników Rolnych. Ich autorami są byli wyrobnicy, fornale, małorolni chłopci sprzed 1939 r., a także młodzi rolnicy, którzy pracę na wsi rozpoczęli już w Polsce Ludowej. Wspomnienia, konfrontujące życiorysy robotników rolnych w różnych warunkach społeczno-ustrojowych Polski, obrazują indywidualny i społeczny awans autorów w Polsce Ludowej. We wstępie — m. in. o kształtowaniu się i rozwoju proletariatu wiejskiego na ziemiach polskich.

41. MAZIEJUK HENRYK, PISAREK MIECZYŚLAW, WIECHNO STANISŁAW. **Dwa starty.** Wypowiedzi nadesłane na konkurs ogłoszony przez ZG ZMW i redakcję „Zarzewie” pn. „Dwa starty” 1969 r. Wybór i oprac. ... — Wwa 1970 „Książka i Wiedza” s. 318.

W 35 wypowiedziach zawartych w książce rysuje się obraz powojennych startów życiowych dwu pokoleń rolników, starszych, rozpoczynających pracę na roli w okresie powstawania Polski Ludowej, oraz młodych, którzy do samodzielnej pracy przystąpili w latach 1966—1969. Zestawienie wypowiedzi dwu generacji ludzi ukazuje dynamiczne przeobrażenie gospodarcze, społeczne i kulturowe zachodzące na wsi w ostatnim 25-leciu. Młodzi rolnicy mówią o coraz lepszych warunkach pracy, umiejętnościach zawodowych pogłębianych przez naukę i samokształcenie, wyrażają także przemiany ich postaw obyczajowych, światopoglądowych, moralnych. We wstępie M. Pisarka m. in. wnioski podsumowujące konkurs.

42. **Moje życie w Polsce Ludowej.** Wspomnienia. Praca zbiorowa pod red. J. Anioła, E. Grajewskiego. Przedm. M. Grad. — Wwa 1969 Lud. Spółdz. Wydawn. s. 429.

Wybór wspomnień mieszkańców wsi, nadesłanych na konkurs rozpisany w 1963 r. Są to wypowiedzi rolników indywidualnych i spółdzielców oraz ludzi, którzy po ukończeniu szkoły bądź studiów wrócili na wieś, np. nauczycieli, leśników, pracowników rad narodowych, weterynarzy. Ich życie oraz praca nad rozwojem i przebudową wsi są wyrazem dokonanego w PRL ogromnego awansu społecznego. Ponadto uwypuklone zostały heroiczne lata powojennej odbudowy, a więc m. in. obejmowanie na Ziemiach Zachodnich gospodarstw, tworzenie się nowych społeczności wiejskich, organizowanie administracji. We wspomnieniach podkreśla się społeczny, fachowy i kulturalny rozwój wsi w latach sześćdziesiątych w przeciwstawieniu temu okresowi błędnej polityki rolnej lat pięćdziesiątych.

43. **SOCHA JAN, ZAGÓRSKI STANISŁAW. W polu i fabryce.** Wybór i oprac. ... Wwa 1971 „Iskry” s. 286.

Pamiętniki nadesłane na konkurs zorganizowany przez ZG ZMW i redakcję tygodnika „Nowa Wieś” — to obraz przemian społeczno-kulturalnych, jakie dokonały się w Polsce Ludowej na pograniczu miasta i wsi, jednocząc klasę robotniczą i chłopską. Wyrazem sojuszu są wypowiedzi chłopo-robotników łączących pracę rolnika z pracą w zawodzie miejskim. Lektura interesująca dla wszystkich czytelników.

W poszukiwaniu drogi. Zob. poz. 61.

Spółczeństwo w 25-leciu Polski Ludowej

44. **CHLABICZ BARBARA, GROCHOLA WIESŁAWA, OLSZEWSKA BARBARA. Wyjście na prostą.** Pamiętniki z lat 1944—1969. Wybór i red. ... Przedm. M. Radgowski. — Wwa 1973 „Czytelnik” s. 588.

Zbiór 30 najciekawszych prac nadesłanych na konkurs tyg. „Polityka” i wydawn. „Czytelnik” pod nazwą „Ludzie i socjalizm — Pamiętniki 25 lat Polski Ludowej”. W porównaniu z wieloma innymi wspomnieniami z okazji jubileuszu, publikacja ta ma charakter bardziej uniwersalny — obejmuje pamiętniki ludzi różnych środowisk społecznych i pokoleń, wśród których znajdują się m. in. „emeryci i czterdziestolatki, repartianci i osadnicy, nauczyciele i działacze partyjni” (ze wstępu). Różnorodność losów ludzkich w obrębie tych samych 25 lat, obraz sukcesów i trudności życiowych zarysowuje się w pamiętnikach wokół problemów, w przeżywaniu których uczestniczył cały naród. W wielu pamiętnikach zaznaczają się silnie takie nurty działania, jak: zagospodarowywanie ziem zachodnich, kwestia autochtonów, drogi awansu społecznego. Zaangażowanie, poświęcenie i upór — to cechy charakterystyczne ludzi, którzy brali czynny udział we współtworzeniu życia Polski Ludowej na przestrzeni pierwszych 25 lat jej istnienia.

GOŁĘBIEWSKI BRONISŁAW, GRZELAK ZDZISŁAW. Nowe zawody. Zob. poz. 36.

JAKUBCZAK FRANCISZEK. Drogi awansu w mieście. Zob. poz. 39.

45. **KOSOWSKA-SYCZEWSKA ZOFIA, JAKUBCZAK FRANCISZEK. Rodzina o rodzinie.** Wybór i oprac. ... Wwa 1967 „Iskry” s. 365.

Wybór najciekawszych wypowiedzi nadesłanych na konkurs zorganizowany w 1965 r. przez redakcję tygodnika „Argumenty”. Bardzo różnorodny materiał pamiętnikarski daje w sumie obraz kształtowania się współczesnego modelu rodziny w społeczno-politycznych warunkach Polski Ludowej. Przedstawiciele średniego dziś pokolenia mówią najczęściej o swoim życiowym starcie tuż po wojnie, wymagającym od nich wiele pracy, wytrwałości w osiąganiu zawodu i wykształcenia. W analizie własnych stosunków rodzinnych wybija się problem wyłamywania się spod presji zacofania obyczajowego i moralnego. Wypowiedzi młodych ludzi dzisiejszej doby świadczą, że ich życie osobiste kształtuje się już na zasadach postępowego światopoglądu.

Najlepsze prace nadesłane na konkurs pod nazwą „Dwa pokolenia” ogłoszony przez tygodnik „Przyjaciółka” z okazji 25-lecia Polski Ludowej. Są to wspomnienia matek pamiętających czasy międzywojenne i wojenne oraz córek — rówieśnic Polski Ludowej. Na tle własnego, przeważnie trudnego dzieciństwa, tragicznych przeżyć wojennych i trudnych lat budowania nowego życia w wyzwolonej Ojczyźnie — ukazują matki nieporównywalnie lepsze i szczęśliwsze dzieciństwo swych córek. Wypowiedzi młodych kobiet przedstawiają typowe drogi do samodzielności współczesnych Polek. Interesujący dokument przemian społecznych, jakie dokonały się w naszym kraju w minionym ćwierćwieczu.

47. **Mój nowy dom.** Wspomnienia. — Wwa 1971 „Książka i Wiedza” s. 241.

Książka jest plonem ogłoszonego wiosną 1969 r. przez „Express Wieczorny” otwartego konkursu na wspomnienia pod nazwą „Mój nowy dom”. Zawiera ona wybór nagrodzonych i wyróżnionych, a także kilka szczególnie ciekawych wypowiedzi autorów wywodzących się z różnych grup społecznych, środowisk i pokoleń. Wielu autorów problem swego nowego domu ujęło szerzej, rozumiejąc temat nie tylko jako realizację ich planów rodzinnych i mieszkaniowych, ale również jako zmianę ich sytuacji społecznej i zawodowej w minionym 25-leciu Polski Ludowej. Kilka prac osadników na Ziemiach Zachodnich. We wstępie S. Dzieciolskiej krótka analiza wyników konkursu świadczących o stabilizacji życiowej Polaków.

48. **Pamiętniki Dziesięciolecia.** — Wwa 1956 „Książka i Wiedza” s. 392.

Tom zawiera 12 najlepszych prac przesłanych na konkurs zorganizowany przez redakcję „Głosu Pracy”, którego plon miał ukazać różnorodność przemian społecznych, obyczajowych i moralnych dokonujących się w życiu ludzi w pierwszym dziesięcioleciu Polski Ludowej. Fragmenty życiorysów autorów składają się na typową biografię Polaka tamtych czasów. Doświadczenia i postawy autorów wspomnień — mieszkańców wsi i miast kształtowały się w atmosferze pracy nad odbudową zniszczeń wojennych kraju, w trudzie wznoszenia nowych kombinatów przemysłowych (Nowa Huta), zagospodarowywania ugorów, osadnictwa, a przede wszystkim w ustawicznym dążeniu do zdobywania wiedzy i kwalifikacji. Autorzy ukazują własne przeżycia często na zasadzie kontrastu swoich losów przedwojennych; ówczesnej biedzie i poniżeniu przeciwstawiają zdobyte w Polsce Ludowej prace, szacunek i dobrobyt.

49. **PACZESNA HALINA. Moje 25-lecie.** Wybór i oprac... — Wwa 1970 „Iskry” s. 342.

Wybór odpowiedzi czytelników na ankietę „Dookoła Świata” pt. „Moje 25-lecie”. Tom przynosi wypowiedzi ludzi w różnym wieku, którzy — opisując własne koleje życiowe i zawodowe w okresie 25-lecia PRL — odtwarzają jednocześnie przeobrażenia społeczne i dorobek naszego kraju w różnych dziedzinach oraz możliwości awansu, jakie Polska stworzyła swoim obywatelom. W tomie znajdują się prace ludzi z pokolenia biorącego udział w odbudowie zniszczonego wojną kraju (osadników, obrońców nowej władzy, organizatorów administracji politycznej i gospodarczej), w których światopoglądzie dokonywały się przemiany skłaniające do nowych wyborów ideowych, politycznych, zawodowych. W większości prac zarysowuje się dynamiczny awans społeczny ludzi pochodzenia chłopskiego, zdobywających wykształcenie i zawód, poprawę warunków i poziomu egzystencji, uczestniczących w życiu politycznym i społecznym.

50. **REICH ANNA. Moja droga w dwudziestoleciu.** Wybór wspomnień nadesłanych na konkurs Głosu Pracy. Wyboru dokonała... — Wwa 1966 Wydawn. Związkowe CRZZ s. 411.

Wspomnienia wybrane z obfitego plonu konkursu ogłoszonego w r. 1963 przez gazetę „Głos Pracy” z okazji 20-lecia PRL. Autorami są ludzie z różnych regionów i środowisk, należący do różnych warstw społecznych. Najbardziej zmienną cechą ich powojennej biografii jest awans społeczny, pozycja zawodowa osiągnięta

dzięki wytrwałości w pracy i uporowi w zdobywaniu wiedzy oraz aktywność społeczna. Relacje robotników, chłopów i inteligentów są bezpośrednio opisanymi historiami przebytych dróg życiowych, są zbiorem wspomnień sięgających często lat okupacji i pierwszych dni wyzwolenia. Książka o walorach dokumentalnych, daje interesujące oświetlenie postępu w różnych dziedzinach życia podczas 20 lat istnienia Polski Ludowej. Wstęp S. R. Dobrowolskiego omawiający charakter nadesłanych prac.

51. SZYNDLER-GŁOWACKI WIESŁAW. **Mój zakład pracy.** Wspomnienia. Wybór i adapt. ... — Wwa 1965 Państw. Wydawn. Ekonom. s. 532.

Wybór wspomnień nadesłanych na konkurs tygodnika „Życie Gospodarcze” w związku z 20-leciem Polski Ludowej. Wypowiedzi inżynierów, ekonomistów, robotników, urzędników wprowadzają w świat przemysłu i zakładów pracy w naszym kraju, dotyczą przeobrażeń społeczno-gospodarczych w warunkach socjalistycznej rzeczywistości, pierwszych lat spontanicznego udziału w odbudowie i uruchamianiu zakładów dziesięcioletniego rozwoju industrializacji kraju i wpływu na życie miast, osiedli i ich mieszkańców. Książka jest dokumentem dumy i satysfakcji z osiągnięć swego zakładu pracy i współuczestnictwa w jego rozwoju. Jest też dowodem świadomości pracowników dotyczących zmian, jakie dokonują się w warunkach uspołecznienia środków produkcji.

Tu jest mój dom. Zob. poz. 33.

Awans środowisk zawodowych

52. **Pamiętniki górników.** Wstęp i red.: B. Gołębiowski. — Kat. 1973 „Śląsk” s. 491.

Zbiór nagrodzonych i wyróżnionych prac pamiętnikarskich górników, techników i inżynierów górnictwa, nadesłanych na konkurs zorganizowany m. in. przez ZG Związków Zawodowych Górników i Wydawnictwo „Śląsk”. Większą część publikacji wypełniają relacje ludzi, którzy zawód górnika zaczęli wykonywać w Polsce Ludowej. W ich wypowiedziach zarysowują się procesy typowe dla tego środowiska robotniczego i technicznego: awans społeczny osiągany drogą nauki, podnoszenie kwalifikacji zawodowych. Generalnie zarysowuje się tu obraz uprzemysłowienia Polski od pierwszych lat po wyzwoleniu po lata sześćdziesiąte, a w biografjach górników ich patriotyzm i nawiązywanie do tradycji walki o polskość, prowadzonej przez starszą generację. Wstęp socjologiczny o przemianach środowisk górniczych Śląska i Zagłębia.

53. BIDAkowski KAZIMIERZ, IŁOWIECKI MACIEJ, WÓJCIK TADEUSZ. **Pamiętniki inżynierów.** Wybór i red. ... Przedm. Jerzy Bukowski. — Wwa 1966 „Czytelnik” s. 1159.

Wybór najlepszych prac nadesłanych na konkurs „Polityki” w 1961 r. Budowniczości różnych dziedzin polskiego przemysłu wspominają swój udział w rozwoju życia gospodarczego Polski Ludowej w okresie dwudziestu lat jej istnienia. Są to dokumentalne relacje obrazujące żywiołową rekonstrukcję zniszczonych w czasie wojny śląskich kopalń i fabryk, powstawanie nowych inwestycji przemysłowych, m. in. powszechnie znanych (Oświęcim, Nowa Huta, Turossów, Tarnobrzeg, Kędzierzyn). Przypominane przez autorów własne problemy w trudnej i odpowiedzialnej pracy są jednocześnie wiernym świadectwem ofiarności i zaangażowania, zwłaszcza młodej kadry inżynierskiej współtworzącej w kraju wielki przemysł. W przedmowie m. in. o postawach politycznych inżynierów i ich poczuciu odpowiedzialności za rozwój życia gospodarczego Polski.

54. BIDAkowski KAZIMIERZ, WÓJCIK TADEUSZ. **Pamiętniki lekarzy.** Wybór i red. ... Przedm. M. Kacprzak. Posłowie: A. Pacho. Wyd. 2. — Wwa 1968 „Czytelnik” s. 1030.

Inne wyd.: 1964.

Wyboru dokonano z prac nadesłanych na konkurs, ogłoszony w 1958 r. przez tyg. „Służba Zdrowia”. Książka jest niejako historią polskiego lecznictwa XX wieku —

o warunkach swojej pracy pisze parę pokoleń lekarzy. Do najmłodszej generacji autorów należy Alina Mierzejewska-Tomaszewska i jej pamiętnik pt. „Zapiski młodej lekarski” jest typowym przykładem możliwości, jakie w Polsce Ludowej otworzyły się przed młodzieżą chłopskiego pochodzenia. We wszystkich wypowiedziach zwraca uwagę umiłowanie zawodu, zrozumienie społecznych obowiązków lekarza. W postępie A. Pacho omawia sytuację lekarzy i ich możliwości pracy w Polsce Ludowej. Książkę charakteryzują wysokie wartości jako dokumentu obyczajowego i socjologicznego, a także nieprzeciętne walory literackie.

55. GOŁĘBIEWSKI BRONISŁAW. **Nauczyciele i uczniowie.** Pamiętniki. Wybór, oprac. i wstęp... Przedm. J. Chałasiński. — Wwa 1969 Lud. Spółdz. Wydawn. s. 730. Komitet Badań nad Kulturą Współczesną PAN. Młode Pokolenie Wsi Polski Ludowej. Pamiętniki i Studia 6.

Wybór 33 pamiętników autorów, których łączy pochodzenie wiejskie oraz zdobywanie i szerzenie wiedzy i kultury w warunkach pomocy Polski Ludowej. W relacjach życiowych nauczycieli i uczniów rysuje się droga ewolucji i awansu umysłowego, społecznego i kulturalnego młodego pokolenia współczesnej wsi. W przedmowie prof. J. Chałasiński dzieli się rozważaniami nad rolą nauczyciela we współczesnej szkole i w społeczeństwie, które zasadę równoczesnego kształcenia się i pracy uznało za normę w czasach rozwoju nauki i techniki. Obszerne studium B. Gołębiowskiego m. in. o awansie zawodu nauczyciela w 25-leciu Polski Ludowej.

56. WÓJCIK TADEUSZ. **20 lat Polski Ludowej we wspomnieniach nauczycieli.** Wybór... — Wwa 1968 „Nasza Księgarnia” s. 326.

Wybór 17 prac nadesłanych na konkurs zorganizowany przez ZNP w 1963 r. uwzględnił wspomnienia najbardziej reprezentatywne. Rozległa panorama doświadczeń uwypukla problemy, z jakimi stykali się autorzy organizując w różnych regionach kraju szkoły, domy dziecka, przedszkola; odzwierciedla przemiany dokonujące się w postawach społeczeństwa w toku 20 lat istnienia Polski Ludowej i rolę, która w tym procesie przypadła nauczycielowi. Pamiętniki ukazują zwłaszcza jego udział w przemianach oświatowych, społecznych i gospodarczych, w tym okresie, oraz znaczenie szkół i postawy ideowej nauczyciela w tworzeniu się nowego społeczeństwa i nowego modelu człowieka oraz kultury w latach 1944—1963.

57. REPEROWICZ STANISŁAW. **Pamiętniki oficerów.** Wybrał i oprac. ... — Wwa 1972 Wydawn. Min. Obrony Narod. s. 508, il.
Inne wyd.: 1967, 1970.

Wybór fragmentów najciekawszych wspomnień oficerów Ludowego Wojska Polskiego nadesłanych na konkurs ogłoszony przez redakcję „Żołnierza Wolności” z okazji 20-lecia LWP (w 1963 r.). Pamiętniki zostały tak dobrane, aby książka dawała możliwie pełny obraz pracy zawodowej i dróg życiowych kadry oficerskiej i działalności Ludowego Wojska Polskiego. Relacje zawierają opisy walk partyzanckich i bitew frontowych w latach II wojny, walk z bandami NSZ, UPA, WiN w wyzwolonym już kraju, niektóre zaś dotyczą formowania regularnych oddziałów wojska w ZSRR i w Polsce, a także trudnej, codziennej pracy oficerów w warunkach pokojowych.

58. **Pamiętniki prawników.** Wybór prac nadesłanych na konkurs pod nazwą: Pamiętniki prawników. Wspomnienia z 25 lat Polski Ludowej. — Wwa 1969. Wydawn. Prawnicze s. 289.

Kilkanaście wspomnień adwokatów, sędziów i szeregowych pracowników aparatu prokuratury z pracy w sądownictwie Polski Ludowej. Własne życiorysy autorów, uwagi i refleksje dotyczące nowego modelu wymiaru sprawiedliwości w warunkach socjalistycznych są obrazem 25 lat życia w wyzwolonym kraju i dokonujących się w nim wielkich przemian. Interesujące są wspomnienia z pracy w pierwszych latach wolności, kiedy trzeba było rozwiązywać wiele problemów dotyczących ochrony, umacniania i rozwoju ludowej Polski i jej ustroju.

Pokolenie młodych w Polsce Ludowej

DULCZEWSKI ZYGMUNT. **Młode pokolenie Ziemi Zachodnich.** Zob. poz. 27.

GRZYBCZAK JERZY, SOCHA JAN, ZAGÓRSKI STANISŁAW. **Moje pierwsze kroki na ziemi.** Zob. poz. 38.

JAKUBCZAK FRANCISZEK. **Drogi awansu w mieście.** Zob. poz. 39.

MAZIEJUK HENRYK, PISAREK MIECZYSLAW, WIECHNO STANISŁAW. **Dwa starty.** Zob. poz. 41.

59. **Pamiętniki pokolenia.** Prace nadesłane na wielki konkurs wspomnień pod nazwą „Rośliśmy z Polską Ludową”, ogłoszony przez ZG ZMS, ZG ZMW, Instytut Filozofii i Socjologii PAN, P.W. „Iskry” i Sztandar Młodych. — Wwa 1966 „Iskry” s. 466.

Wybór kilkunastu najlepszych wspomnień nadesłanych na konkurs ogłoszony z okazji XX-lecia Polski Ludowej. Wypowiedzi młodych autorów, którzy rośli z Polską Ludową, reprezentujących w 1964 r. różne zawody i stanowiska (chłopi, robotnicy, inżynierowie, nauczyciele, pracownicy nauki), dotyczą ich dorosłego życia przypadającego na lata po wyzwoleniu kraju. Wśród biografii ukazujących różnorodne koleje losów pokolenia ówczesnych 20, 30 i 40-latków wybijają się cecha wspólna — świadomość, że nowa socjalistyczna rzeczywistość dała im wszystkim szansę zdobycia wykształcenia i pracę. Udział w odbudowie Polski, działalność w ZMP i hufcach SP, awans społeczny — to częste motywy przewijające się w pamiętnikach. Wstęp J. Feliksiaka o walorach publikacji jako dokumentu socjologicznego.

60. SŁOWIK ZDZISŁAW, SYZDEK ELEONORA, ZABŁOCKA DANUTA. **Obywatelskie expose młodych.** Wybór... Wstęp: B. Gołębiowski. — Wwa 1971 „Iskry” s. 373.

Książka zawiera wybór 50 prac spośród 1275 nadesłanych na konkurs-ankietę ogłoszoną w 1969 r. w tyg. „Argumenty”. Autorami wypowiedzi na temat: jaką pragnęlibyście widzieć Polskę i jaki wnieść swój własny wkład do jej rozwoju, są nie tylko młodzież ucząca się i pracująca, lecz również wielu przedstawicieli pokolenia 40-latków. Dalszy dynamiczny rozwój Polski widzą oni w zespoleniu socjalizmu z rewolucją naukowo-techniczną, a uzależniają od postaw własnych i współobywateli, od podnoszenia poziomu kultury pracy i współżycia społecznego. Prace charakteryzuje ton szczerzej krytyki i zaangażowania. Wstęp wprowadza w problematykę książki.

61. **W poszukiwaniu drogi. Pamiętniki działaczy.** Wybór i oprac. B. Gołębiowski i in. Przedm. J. Chałasiński. Wstęp: B. Gołębiowski. Wwa 1966 Lud. Spółdz. Wydawn. s. 791, ilustr. Komitet Badań nad Kulturą Współczesną PAN, Młode Pokolenie Wsi Polski Ludowej. Pamiętniki i Studia 3.

Wybór 45 pamiętników młodego pokolenia wsi Polski Ludowej nadesłanych na konkurs ogłoszony w 1961 r. Są to opisy przeżyć i refleksje wiejskich działaczy społecznych, członków ZMW — organizacji powstałej na wsi w 1961 r., oraz byłych ZMP-owców. Pamiętniki reprezentantów młodzieżowego ruchu wiejskiego ilustrują proces przeobrażeń gospodarczych i społeczno-kulturalnych na wsi. Wyrażają m. in. dążenie młodego pokolenia do reform w zakresie warunków codziennego bytu, ambicję do wytworzenia na wsi równego miejskiemu środowisku życia kulturalnego, do zdobywania kwalifikacji zawodowych. Przedmowa J. Chałasińskiego podsumowuje zawarte w wypowiedziach problemy polityczno-społeczne i kulturowe. We wstępie B. Gołębiowski omawia ewolucję ideologiczną i organizacyjną ruchu młodzieżowego wsi, przymierze młodości z socjalizmem.

62. **Wierna pamięć młodości.** Wybór i oprac. B. Gołębiowski i in. — Wwa 1971 „Iskry” s. 286.

Zarys ruchu młodzieżowego w Polsce Ludowej dają w książce zebrane pod tym kątem fragmenty wypowiedzi zaczerpnięte ze zbiorów pamiętników już wcześniej publikowanych. Autorami są młodzi uczestnicy tego ruchu — z miast i wsi —

chłopi, robotnicy, inteligencja pracująca. Relacjonują oni swoją pracę w organizacjach młodzieżowych i ich program ideowy. W poszczególnych częściach zbioru zamieszczono wspomnienia oddające wiernie charakter organizacji ZMP, ZMS, ZMW w połączeniu z autobiograficznym opisem własnych przeżyć młodzieży zrzeszonej w tych organizacjach. Pamiętnikarze przypominają czas swojej młodości i ideały przyświecające celom, do których dążyli w działaniu. Część wspomnień sięga lat dawniejszych — międzywojennych i okupacyjnych i ówczesnego ruchu radykalnej młodzieży.

63. WOYDYŁŁO JERZY. *Moje uniwersytety*. Wybór i oprac. ... — Wwa 1967 „Iskry” s. 387.

Wybrane z konkursu zorganizowanego przez redakcję „Dookoła Świata” w 1964 r. wypowiedzi młodzieży do lat 25. Ujmują one wielostronną i złożoną problematykę odnajdywania własnych dróg życiowych przez młode pokolenie PRL. Zgrupowane w oddzielnych działach tematycznych (nauka, praca, miłość, cierpienie, wojsko, organizacja i in.) są pełnym młodzieńczej wrażliwości i zaangażowania w ocenach postaw życiowych, osobistych osiągnięć lub porażek, świadectwem hartowania własnej osobowości, wyrazem kształtowania charakteru i umiejętności patrzenia na siebie i otaczającą rzeczywistość. Zarysowujące się w wypowiedziach najdobitniej sprawy „uniwersytetów” młodzieży to obok nauki pierwsza praca, działalność w organizacjach młodzieżowych i świadomość, że na stabilizację młodych mają dodatni wpływ warunki, jakie im zapewnia ustrój socjalistyczny Polski Ludowej.

LUCJAN BILIŃSKI

Gromadzenie w bibliotekach wiejskich literatury rolniczej i upowszechnianie jej czytelnictwa

W miarę wzrostu poziomu rolnictwa zwiększa się zapotrzebowanie na książkę rolniczą przynoszącą najnowsze wiadomości z zakresu intensyfikacji gospodarki rolnej. Rolnictwo jest trudnym zawodem, którego należy się uczyć zarówno w szkole, jak i po jej ukończeniu. W tej edukacji główną rolę odgrywa w dalszym ciągu książka rolnicza.

Droga książki rolniczej do czytelnika wiejskiego ma obecnie liczne rozgałęzienia. Dociera ona do bibliotek publicznych, do fachowych biblioteczek gminnych spółdzielni „Samopomoc Chłopska”, szkół przysposobienia rolniczego, zasadniczych szkół rolniczych, kółek rolniczych, agronomówek, PGR-ów i rolniczych spółdzielni produkcyjnych. Coraz częściej możemy spotkać na wsi prywatne biblioteczki domowe zawierające wybór literatury rolniczej. W celu wzbogacenia tych biblioteczek o nowe, aktualne pozycje, Związek Socjalistycznej Młodzieży Wiejskiej zainicjował przed kilku laty Bibliotekę Mistrza Urodzaju, dzięki której można — na zasadzie subskrypcji — nabyć najcenniejsze nowości wydawnicze z literatury rolniczej.

Pomimo rozchodzenia się książek rolniczych różnymi kanałami na wieś, do najważniejszych placówek gromadzących i upowszechniających literaturę rolniczą należą biblioteki publiczne.

Pełne zaspokojenie potrzeb czytelniczych w zakresie książki rolniczej możliwe jest jednak dzięki bliskiemu współdziałaniu różnych placówek, organizacji i instytucji w udostępnianiu literatury rolniczej i rozwijaniu wokół niej informacji.

Aby ta zasada stała się praktyką dnia codziennego, Departament Domów Kultury, Bibliotek i Stowarzyszeń Regionalnych MKiS przekazał do stosowania „Wytoczne w sprawie gromadzenia w bibliotekach publicznych literatury rolniczej oraz jej upowszechniania” z dnia 15 października 1973 r.

„Wytyczne” w pierwszej części ustalają zasady gromadzenia i udostępniania literatury rolniczej w bibliotekach. Żeby dobór literatury rolniczej do bibliotek publicznych odpowiadał potrzebom i zainteresowaniom czytelniczemu środowiska, w którym biblioteka działa, „Wytyczne” ustalają, iż wielkość i strukturę księgozbioru literatury rolniczej oraz zapotrzebowanie na określone tytuły z tej literatury uzgadnia i konsultuje kierownik gminnej biblioteki z pracownikami służby rolnej, Rejonowym Rolniczym Zakładem Doświadczalnym (jeśli znajduje się on na terenie gminy), gminną księgarnią „Domu Książki” (w miejscowościach, gdzie te placówki już działają oraz w porozumieniu z organizacjami: Związkiem Socjalistycznym Młodzieży Wiejskiej, gminnymi spółdzielniami „Samopomoc Chłopska”, kółkami rolniczymi, opiekunami zespołów przysposobienia rolniczego i zespołów młodych rolników, a także uwzględniając dezyderaty PGR, spółdzielni produkcyjnych i indywidualnych czytelników. Intencją „Wytycznych” nie jest tu powoływanie licznej, oficjalnej komisji, złożonej z przedstawicieli wymienionych organizacji i instytucji, lecz konsultowanie na co dzień z ludźmi odpowiedzialnymi za rozwój gospodarki rolnej — doboru tytułów najbardziej w danym środowisku potrzebnych. Chodzi tu również o wyeliminowanie niepotrzebnego dublowania zakupywanych tytułów przez różne biblioteki pracujące w tym samym środowisku.

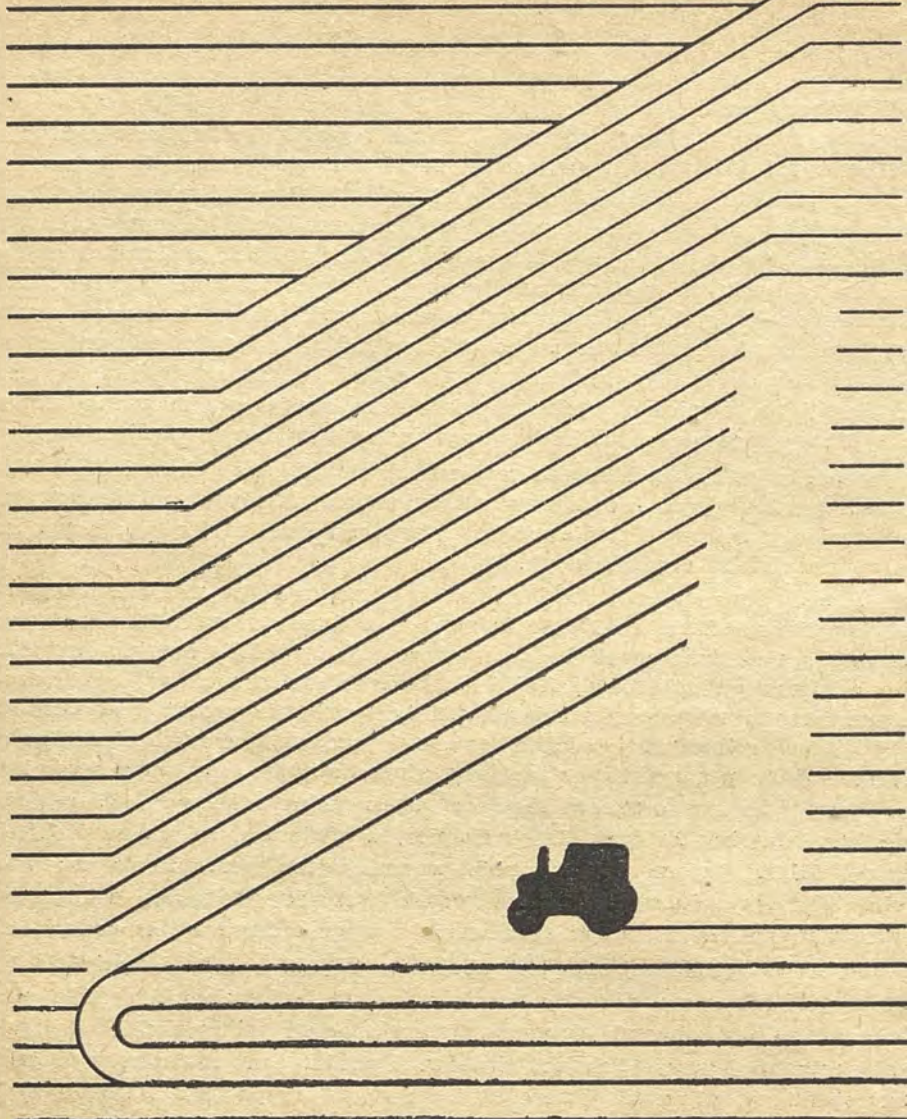
W przypadku placówek bibliotek publicznych zlokalizowanych w PGR-ach i spółdzielniach produkcyjnych dodatkowo należy ustalić zasady współfinansowania zakupu literatury rolniczej, ponieważ zadeklarowały one pomoc finansową na ten cel — na rzecz bibliotek publicznych.

Inne formy pomocy oferują bibliotekom publicznym kółka rolnicze. Na podstawie pisma Centralnego Związku Kółek Rolniczych z dnia 3 lipca 1972 roku zaleca się oddawanie posiadanych przez kółka rolnicze zbiorów bibliotecznych pod fachową opiekę bibliotek gminnych, ich filii i punktów bibliotecznych w formie daru lub depozytu. Przy przekazywaniu książek należy sporządzić protokół zdawczo-odbiorczy. W kółkach rolniczych lub MBM mają być pozostawione tylko niezbędne do codziennego użytku poradniki oraz broszury szkoleniowe przekazywane przez Związek Kółek Rolniczych dla organów samorządowych kółek rolniczych. W wyjaśnieniu tej decyzji Centralny Związek Kółek Rolniczych stwierdza, że większość kółek rolniczych i MBM nie ma odpowiednich warunków do prowadzenia we własnym zakresie bibliotek rolniczych, chociaż prawie wszystkie dokonują zakupu książek przeznaczając na ten cel część funduszy z wygosparowanych nadwyżek.

Dla biblioteki publicznej nie jest obojętne, w jaki sposób uzupełniają księgozbiory współdziałające z nią organizacje i instytucje, bowiem wszystkie placówki biblioteczne na wsi stanowić powinny system „naczyni połączonych”, obsługujących jak najskuteczniej wszystkich czytelników. Postulat ten powinien być jak najprędzej spełniony, ponieważ jeszcze dość dużo jest przypadków „niewiedzy” jednej biblioteki, czym dysponuje druga biblioteka, jaki ma ona księgozbiór. Współczesny czytelnik — zarówno w mieście jak i na wsi — żąda pełnej informacji o interesującym go piśmiennictwie, bez względu na to, w jakiej bibliotece jest ono zgromadzone.

W celu pełniejszego wykorzystania księgozbiorów i sprawniejszej obsługi czytelników, „Wytyczne” zalecają gminnej bibliotece publicznej prowadzenie działalności informacyjnej w zakresie:

- informacji biblioteczno-bibliograficznej o zbiorach literatury rolniczej znajdujących się w sieci bibliotek publicznych;
- informacji na temat zasobów księgozbiorowych innych bibliotek działających w gminie (szkół przysposobienia rolniczego, zasadniczych szkół rolniczych, gminnych spółdzielni „Samopomoc Chłopska”, kółek rolniczych, agronomówek, PGR).

U podstaw działalności biblioteki w zakresie udostępniania i informacji powinna znajdować się zasada, że przedmiotem zabiegów popularyzatorskich musi być wyłącznie literatura rolnicza reprezentująca aktualny stan wiedzy rolniczej. Literatura rolnicza o treści przestarzałej powinna być bezwzględnie z bibliotek usunięta. Ministerstwo Kultury i Sztuki w porozumieniu z Państwowym Wydawnictwem Rolniczym i Leśnym wydało już dwa zeszyty (zeszyt nr 2 i nr 5) przestarzałej literatury rolniczej, a w przygotowaniu jest kolejny zeszyt trzeci zawierający tytuły kwalifikujące się do usunięcia z bibliotek. „Wytyczne” zapowiadają, że wykazy te będą przekazywane do całej sieci bibliotek publicznych, a za ich pośrednictwem do wszystkich bibliotek gromadzących i udostępniających literaturę rolniczą.

Selekcję literatury rolniczej należy traktować jako integralną część polityki gromadzenia księgozbiorów. Jest to zadanie równie ważne jak odpowiedzialne. Dlatego też istniejący obecnie system centralnego opracowywania wykazów książek przestarzałych oraz scentralizowany do szczebla powiatu system zakupu książek — znajduje pełne uzasadnienie.

„Wytyczne” zwracają uwagę na fakt, że zakup książek dla gminnej biblioteki publicznej i jej filii dokonywany jest przez bibliotekę powiatową — zgodnie z Zarządzeniem nr 77 Ministra Kultury i Sztuki z dnia 15 sierpnia 1969 r. Nie zwalnia to bibliotek poniżej stopnia powiatowego z doboru zakupywanej literatury, co więcej zarządzenie nr 77 precyzuje zadania dla tych bibliotek w zakresie uzupełniania księgozbiorów. Szczegółowe uzupełnienia dotyczące trybu i zasad gromadzenia literatury rolniczej wprowadzają omawiane „Wytyczne”. Ustalają one m. in., że dobór tytułów literatury rolniczej dla gminnej biblioteki publicznej i jej filii powinien być dokonany w oparciu o:

- roczne plany wydawnicze Państwowego Wydawnictwa Rolniczego i Leśnego oraz inne materiały bibliograficzne o charakterze prospektywnym wydawane przez PWRiL i księgarnie specjalistyczne (np. kwartalnik „Witryna”);
- bibliografie zalecające wydawane przez Centralną Bibliotekę Rolniczą w Warszawie — w zakresie wydawnictw z bieżącej produkcji;
- zestawienia tematyczne opracowywane przez biblioteki publiczne stopnia wojewódzkiego i powiatowego.

Systematyczny dopływ do bibliotek nowości wydawniczych literatury rolniczej warunkuje rozwój czytelnictwa. Do tego potrzebne jest jeszcze odpowiednie nasycenie ilościowe tą literaturą.

Przeprowadzone w 1973 roku badania ankietowe wykazały stosunkowo mały procent literatury rolniczej w całości zbiorów bibliotek gminnych. I tak w bibliotekach woj. wrocławskiego literatura rolnicza stanowi 2,4% całości zbiorów, a w bibliotekach woj. opolskiego 3,5%; podobny wskaźnik (3,6%) wykazują biblioteki gminne woj. rzeszowskiego (dane z 16 bibliotek gminnych). Większą ilość egzemplarzy literatury rolniczej wykazują biblioteki gminne województw: szczecińskiego (4,5%), olsztyńskiego (4,6%) oraz warszawskiego (6,7%).

Rok 1973 przyniesie zapewne statystyczną poprawę wskaźnika zaopatrzenia bibliotek w nowości wydawnicze, a w tym również w literaturę rolniczą. Wielką kampanią upowszechniającą książkę rolniczą będzie obchodzony w lutym 1974 roku Miesiąc Książki i Prasy Rolniczej. Stanowić on będzie najbardziej odpowiedni okres dla dokonania podsumowania przedsięwzięć zmierzających do upowszechnienia literatury rolniczej i wytyczenia dalszych kierunków działalności popularyzatorskiej bibliotek, różnych organizacji i instytucji.

W działalności tej nie będzie — miejmy nadzieję — niezdrowej konkurencji i partykularyzmu. Na skoordynowane poczynania popularyzatorskie zwracają uwagę „Wytyczne w sprawie gromadzenia w bibliotekach publicznych literatury rolniczej oraz jej upowszechniania” zalecając m. in. rozwijanie różnych form kolportażu książki rolniczej. W działalności kolporterskiej uczestniczyć powinni bibliotekarze, pracownicy służby rolnej, działacze organizacji młodzieżowych i spółdzielczości wiejskiej. Wśród bibliotekarzy zaleca się szczególnie formę kolportażu ofertowego.

Książka rolnicza ma obecnie dobry klimat i sprzyjające warunki dla jej upowszechnienia. Czynniki te nie zadziałają jednak w sposób automatyczny na wzrost czytelnictwa literatury rolniczej. Potrzebna jest tu systematyczna praca bibliotekarzy i ludzi profesjonalnie związanych z rolnictwem — z gminną służbą rolną na czele.

Plan pracy biblioteki szkolnej

Warunkiem wydajnej i wszechstronnej pracy biblioteki, uwzględniającej cały kompleks problemów związanych z upowszechnianiem czytelnictwa w szkole, jest opracowanie szczegółowego planu, a następnie jego konsekwentna realizacja. Oba zadania są trudne. Pierwsze wymaga dobrej znajomości funkcji biblioteki w procesie dydaktyczno-wychowawczym i operowania różnorodnymi formami pracy pedagogicznej, drugie — sprawnej organizacji pracy, silnej woli, systematyczności i konsekwencji w działaniu, codziennej samokontroli z planem w rękę oraz umiejętności pozyskiwania ludzi do współpracy.

Poniżej przytaczamy plan pracy biblioteki Szkoły Podstawowej nr 102 we Wrocławiu. Księgozbiór liczy 8000 woluminów, szkoła zaś, która jest jednocześnie ośrodkiem szkoleniowo-wychowawczym — 520 uczniów. Biblioteka służy jako warsztat ćwiczeń dla studentów WSN i Uniwersytetu Wrocławskiego. Pracują w niej dwie bibliotekarki łącznie w wymiarze 48 godzin (etat + 12 godzin).

Plan pracy biblioteki składa się z dwóch części:

- a) ramowego planu na cały rok szkolny,
- b) szczegółowego terminarza zajęć z czytelnikami, opracowywanego na każdy okres, czyli obecnie dwa razy w roku.

Ramowy plan uwzględnia następujące rubryki: 1) zadania, 2) środki realizacji, 3) termin wykonania, 4) współodpowiedzialni za realizację, 5) uwagi o wykonaniu.

W terminarzu zajęć wyszczególniamy: 1) datę, 2) rodzaj i tematykę imprezy, 3) jej uczestników, 4) współodpowiedzialnych za jej przygotowanie i przeprowadzenie, 5) uwagi o wykonaniu. W rubryce „współodpowiedzialni” wpisuje się nazwiska nauczycieli i członków aktywu bibliotecznego. Ma to duże znaczenie wychowawcze, ponieważ czyni uczniów współgospodarzami biblioteki i partnerami bibliotekarzy i nauczycieli w kierowaniu procesem czytelnictwa, co mobilizuje do pracy i kształtuje poczucie odpowiedzialności.

Aktyw biblioteczny tworzy sekcja samorządu szkolnego, który pracuje według systemu A. Lewina. Członkowie sekcji wybierają swoje władze, co miesiąc odbywają zebrania, na których oceniają realizację planu pracy. Aktyw biblioteczny bierze czynny udział w jego opracowaniu, zgłaszając propozycje, a sekcje klasowe podejmują się zorganizowania poszczególnych imprez. Po zatwierdzeniu przez radę pedagogiczną, odpisy planu i terminarza wywiesza się w czytelnicy, w pokoju nauczycielskim i na tablicy ogłoszeń samorządu, a ponadto co miesiąc jest eksponowany na afiszu program zajęć grupowych w bibliotece. Ułatwia to bieżącą terminową realizację zamierzeń. Mimo to jednak bibliotekarz musi niemal codziennie studiować terminarz i w razie potrzeby poprzez zarząd sekcji przypominać odpowiednim uczniom o podjęciu prac, za które są odpowiedzialni, i o poczynieniu zawczasu niezbędnych przygotowań tak, żeby zaplanowane zajęcia odbywały się bez „poślizgów”.

Poza bieżącymi pracami, związanymi z udostępnieniem księgozbioru, jego gromadzeniem, ewidencją i opracowaniem, biblioteka organizuje cykliczne zajęcia z czytelnikami, a mianowicie:

- 1) Lekcje biblioteczne — raz w tygodniu. Lekcje przysposobienia bibliotecznego i czytelniczego prowadzi bibliotekarz lub polonista, lekcje tematyczne — nauczyciele poszczególnych przedmiotów.
- 2) Godziny wychowawcze — raz w tygodniu — kolejno dla wszystkich oddzia-

łów. Tematyka tych godzin jest realizowana przy pomocy książek i materiałów z czasopism — najczęściej w formie dyskusji.

3) Imprezy, zwane „Spotkaniami z książką” — raz w tygodniu — dla czterech poziomów czytelników: z klas I—II, III—IV, V—VI i VII—VIII. Dla każdego poziomu takie zajęcia przypadają mniej więcej raz w miesiącu. Składają się na nie różne formy propagandy czytelnictwa i pracy z książką i czasopismem: żywe słowo i formy teatralne, środki audiowizualne, konkursy, turnieje, gry i zabawy, spotkania z pisarzami i pracownikami książki, żywe gazetki, wycieczki itp. Tematykę wyznaczają rocznice i uroczystości, aktualne zagadnienia wychowawcze i zadania przewidziane w planie dydaktyczno-wychowawczym szkoły oraz problematyka bliska dorastającej młodzieży.

4) Zebrania sekcji bibliotecznej samorządu szkolnego, czyli aktywu bibliotecznego — raz w miesiącu.

5) Apele biblioteczne — co dwa miesiące.

6) Zajęcia kółek zainteresowań w czytelnicy, prowadzone przez opiekunów kół przy pomocy bibliotekarza — co dwa miesiące.

7) Kiermasze książek, organizowane przy współpracy spółdzielni uczniowskiej z okazji Dni Książki Technicznej, zebrania rodziców, Dni Oświaty, Książki i Prasy.

8) Przeglądy nowości na posiedzeniach rady pedagogicznej.

9) Wystawki książek i inne formy propagandy wizualnej, np. Kalendarz historyczny aktualności — co dwa tygodnie.

Większość zajęć odbywa się w czytelnicy, mieszczącej 40—60 osób, wyposażonej w kompletny sprzęt audiowizualny i teatrzyk kukielkowy.

Cykliczność imprez, a w związku z tym kształtowanie się nawyków uczęszczania, ułatwia odpowiedni plan godzin: apele odbywają się w każdy poniedziałek, a po apelu na pierwszej lekcji — godziny wychowawcze. W piątek wszystkie oddziały mają pięć lekcji, co umożliwia uczestnictwo w „Spotkaniach z książką”. W pierwszy poniedziałek miesiąca zamiast godzin wychowawczych sekcje samorządu, a w tym aktyw biblioteczny, organizują zebrania.

Pierwszy rzut oka na terminarz zajęć może budzić wątpliwości, czy plan pracy jest realny — przecież niemal codziennie poza zwykłymi obowiązkami bibliotekarza w bibliotece coś się dzieje, co wymaga przemyślenia i czasu na przygotowanie. Pewne formy zajęć jednak powtarzają się w równoległych oddziałach, a poza tym realizacja tak pomyślanego planu wymaga solidarnej współpracy całego grona pedagogicznego z biblioteką — opiekunów klas, organizacji i kółek zainteresowań, polonistów i nauczycieli innych przedmiotów. Przede wszystkim jednak staramy się wyzwolić aktywność młodzieży, która sama sobie organizuje życie kulturalne, a bibliotekarz i nauczyciele służą aktywistom, odpowiedzialnym za poszczególne punkty planu — radą i pomocą w doborze literatury, w opracowaniu projektu imprezy i w przeprowadzeniu prób z wykonawcami. Im więcej samodzielnego wkładu wniesie młodzież, tym większa wartość imprezy.

Literatura

BIAŁKOWSKA E.: *Praca pedagogiczna z czytelnikami w bibliotece szkolnej*. Warszawa 1964 s. 114—116.

GORISZOWSKI W.: *W nowym roku szkolnym — nowe zadania. Kilka refleksji o planie pracy bibliotekarza szkolnego*. „Poradnik Bibliotekarza” 1968 nr 11/12 s. 329—334.

JUREWICZ I.: *Organizacja wewnętrzna biblioteki szkolnej*. W: *Biblioteki szkolne w Polsce Ludowej*. (Cz. 1). Warszawa 1966 s. 118—121.

W bibliotece dla dzieci. Wyd. 2 popr. i uzup. Pod red. I. Stachelskiej. Warszawa 1972 s. 341—357.

RAMOWY PLAN PRACY BIBLIOTEKI SZKOŁY PODSTAWOWEJ NR 102

im. Romualda Traugutta we Wrocławiu na rok szkolny 1973/74.¹

Zadania	Środki realizacji	Termin	Współodpowiedzialni
1	2	3	4
1. Zadania organizacyjno-administracyjne: 1. Planowanie i sprawozdawczość	a) opracowanie planu pracy i okresowych terminarzy ważniejszych zajęć b) dzienna statystyka wypożyczeń i odwiedzin czytelników c) opracowanie preliminarza budżetu biblioteki d) sprawozdanie roczne z pracy biblioteki	10 IX 31 I codziennie 15 XI 15 VI	aktyw biblioteczny i rada pedagogiczna ² aktyw biblioteczny
2. Uzupełnianie i selekcja zbiorów	a) zakup nowości, opracowanie nabytków i włączenie ich do księgozbioru b) prenumerata czasopism c) oprawienie książek w folię d) zakup druków bibliotecznych i materiałów piśmiennych e) uzupełnianie zbiorów audiowizualnych f) gromadzenie literatury z zakresu przysposobienia czytelniczego i wykonanie odpowiednich pomocy g) skontrolowanie i selekcja księgozbioru	co 2 miesiące 20 X 1 VI 15 XII co kwartał przez cały rok 1—20 VI	aktyw biblioteczny aktyw biblioteczny aktyw biblioteczny i kółko plastyczne komisja inwentaryzacyjna
3. Organizacja udostępniania księgozbioru	a) uporządkowanie kartotek czytelników, przygotowanie księgozbioru do udostępniania b) ustalenie dyżurów aktywu bibliotecznego c) odświeżenie i uzupełnienie dekoracji lokalu bibliotecznego	6 IX 10 IX 15 IX	aktyw biblioteczny przewodniczący aktywu bibliotecznego aktyw biblioteczny

¹Dla oszczędności miejsca pominięto rubrykę „uwagi”, a w rubryce „współodpowiedzialni” zamiast nazwisk podajemy funkcje osób współpracujących z bibliotekarzem.

²Właściwe funkcje te należą do rady bibliotecznej, ale powołanie jej — jak sugeruje „Instrukcja o prowadzeniu bibliotek szkolnych” („Dz. Urz. M. O. i S. W.” 1969 Nr B—3) — obciążałoby dołątkowo nauczycieli zebraniami, toteż w naszej szkole ważniejsze sprawy biblioteki są omawiane na posiedzeniach rad pedagogicznych.

I	2	3	4
II. Praca pedagogiczna 1. Udostępnianie księgozbioru	d) wydzielenie kompletów dla klas I—III e) przekazanie księgozbiorów podręcznych do pracowni, świetlicy, internatu	co 3 miesiące 15 IX	opiekunowie klas I—III opiekunowie w. wym. agend
2. Służba informacyjno-bibliograficzna	a) udostępnianie porad rzeczowych, bibliotecznych i bibliograficznych b) dalsza rozbudowa warsztatu — uzupełnienie kartoteki tematycznej, gromadzenie wyinków prasowych i ilustracji, rozbudowa księgozbioru podręcznego, a zwłaszcza działu bibliografii c) opracowanie nowych haseł: XXX-lecie LWP, XXX-lecie PRL d) opracowanie kartotek zagadnieniowych dla kółek zainteresowań	codziennie oprócz śródo co 3 miesiące	aktyw biblioteczny opiekunowie klas I—III
3. Przystosowanie czytelników, kształtowanie kultury czytelniczej uczniów	a) lekcje biblioteczne b) przysposobienie czytelnicze w trakcie udostępniania księgozbioru c) pomoc w opracowaniu planów czytelnictwa poszczególnych klas i kół zainteresowań d) próby układania indywidualnych planów czytania dla zaawansowanych czytelników e) zorganizowanie klubu recenzentów ¹ f) kontrola czytelnictwa: wykresy ² czytelnictwa	w trakcie udostępniania stale do końca roku szkolnego 30 V	aktyw biblioteczny aktyw biblioteczny aktyw biblioteczny opiekunowie i członkowie kółek
		raz w tygodniu stale 20 IX wrzesień—listopad grudzień co miesiąc	poloniści i inni nauczyciele aktyw biblioteczny opiekunowie klas i kół zainteresowań, aktyw biblioteczny aktyw biblioteczny aktyw biblioteczny i poloniści aktyw biblioteczny

¹ Udostępnianie nowości członkom klubu w zamian za opracowanie krótkiej recenzji, umieszczanej na tablicy klubu w wypożyczalni pod hasłem „Klub recenzentów poleca”.

² Wykresy informują o przeciętnej wypożyczce i odwiedzin czytelników przypadających na jednego ucznia w klasie, natomiast arkusze kontroli podają przy każdym nazwisku ucznia ilość wypożyczeń i odwiedzin czytelników.

1	2	3	4
	<p>na tablicy ogłoszeń biblioteki i arkusze kontroli w kąciakach czytelnicyznych w klasach</p> <p>g) otoczenie opieką uczniów stroniących od książki</p>	<p>stale</p>	<p>opiekunowie klas i aktyw biblioteczny</p>
<p>4. Propaganda wizualna książek i czasopism</p>	<p>a) wystawki nowości b) wystawki okolicznościowe i tematyczne c) kalendarz historyczny aktualności d) wykonanie plakatów i afiszy w związku z imprezami e) wykonanie ilustrowanych katalożków literatury popularnonaukowej</p>	<p>co 2 miesiące co miesiąc co miesiąc zależnie od potrzeb do 1 V</p>	<p>aktyw biblioteczny aktyw biblioteczny aktyw biblioteczny aktyw biblioteczny aktyw biblioteczny</p>
<p>5. Imprezy czytelnice</p>	<p>a) godziny wychowawcze w bibliotece b) cykl „spotkań z książką” c) apele biblioteczne d) zajęcia kół zainteresowań w bibliotece e) kiermasze książek: książki technicznej i popularnonaukowej; z okazji Dni Oświaty, Książki i Prasy f) konkurs długofalowy: Poznajemy tradycje LWP g) Konkurs: Przygotowujemy się do samokształcenia h) konkursy plakatowe o tematyce okolicznościowej</p>	<p>raz w tygodniu raz w tygodniu co 2 miesiące co 2 miesiące luty; maj październik— —styczeń luty—maj listopad— —marzec</p>	<p>opiekunowie klas i aktyw biblioteczny aktyw biblioteczny aktyw biblioteczny opiekunowie i przewodniczący kół zainteresowań spółdzielnia uczniowska i aktyw biblioteczny nauczyciel historii i aktyw biblioteczny nauczyciele języka polskiego i aktyw biblioteczny aktyw biblioteczny</p>
<p>6. Rozwiązanie samorządności uczniów</p>	<p>a) zorganizowanie sekcji bibliotecznej samorządu szkolnego i samorządów klasowych (wzburnek, wybory władz opracowanie planu pracy)</p>	<p>15 IX</p>	<p>opiekun samorządu szkolnego i opiekunowie klas</p>

1	2	3	4
	b) dyżury członków sekcji (aktywność bibliotecznego) i praca łączników klasowych nad upowszechnianiem czytelnictwa, pomoc w przygotowaniu imprez c) zebrania sekcji d) wycieczka najlepszych aktywistów do Muzeum Papiernictwa w Dusznikach	stale co miesiąc czerwiec	zarząd i członkowie sekcji zarząd sekcji zarząd sekcji
7. Współpraca z gronem pedagogicznym i rodzicami	a) informowanie nauczycieli o nowościach i artykułach z prasy b) przeglądy nowości na posiedzeniach rady pedagogicznej c) udzielanie porad i pomocy w organizowaniu imprez czytelniczych i w rozwijaniu czytelnictwa uczniów d) informowanie opiekunów klas o czytelnictwie uczniów e) analiza ilościowa i jakościowa czytelnictwa na posiedzeniach rady pedagogicznej f) spotkanie bibliotekarza z okazji wywiadówek z rodzicami klas mało aktywnych pod względem czytelnictwa g) odczyt dla słuchaczy Udr o roli rodziny w rozwijaniu kultury czytelniczej h) kiermasz książek dla rodziców	stale listopad, styczeń, marzec stale raz w miesiącu styczeń, czerwiec listopad, marzec grudzień luty	aktyw biblioteczny spółdzielnia uczniowska, aktyw biblioteczny
8. Współpraca z biblioteką publiczną	a) uzgodnienie planu uzupełniania zbiorów b) kontrola wykorzystania biblioteki przez uczniów szkoły c) wspólne zorganizowanie spotkań z pisarzami d) wycieczki kl. III, V i VII do biblioteki publicznej	15 X styczeń, czerwiec październik, kwiecień II okres	aktyw biblioteczny opiekunowie klas

TERMINARZ IMPREZ I WAŻNIEJSZYCH PRAC BIBLIOTEKI SZKOLNEJ
w I okresie roku szkolnego 1973/74¹

Data	Rodzaj i tematyka zajęć	Uczestnicy
1	2	3
10 IX	Zebranie inauguracyjne	aktyw biblioteczny
11 IX	Lekcja biblioteczna: wprowadzenie do biblioteki	kl. IVa
14 IX	Spotkanie z książką: żywa gazetka „Ex libris”	kl. V — VIII
15 IX	Wystawka nowości	
17 IX	Godzina wychowawcza: jak zorganizować czas	kl. Va
18 IX	Lekcja biblioteczna: wprowadzenie do biblioteki	kl. IVb
21 IX	Spotkanie z książką: godzinka baśni	kl. I — II
24 IX	Apel: ogłoszenie konkursu „Poznajemy tradycje Ludowego Wojska Polskiego”	kl. V — VIII
24 IX	Godzina wychowawcza: jak zorganizować czas	kl. Vb
25 IX	Lekcja biblioteczna: katalog alfabetyczny	kl. Va
28 IX	Spotkanie z książką: konkursy błyskawiczne	kl. III — IV
29 IX	Kalendarz historyczny aktualności na październik	
1 X	Zebranie: jak rozwinąć czytelnictwo w szkole	aktyw biblioteczny
2 X	Lekcja biblioteczna: katalog alfabetyczny	kl. Vb
5 X	Spotkanie z książkami J. Przymanowskiego	kl. V — VI
6 X	Wystawka: XXX-lecie LWP	
8 X	Godzina wychowawcza: Nasze hobby	kl. VIa
9 X	Lekcja biblioteczna z historii: Od Lenino do Berlina	kl. VIIa
12 X	Spotkanie z R. Majewskim, autorem publikacji o LWP	kl. VII — VIII
15 X	Godzina wychowawcza: Nasze hobby	kl. VIb
16 X	Lekcja biblioteczna z historii: Od Lenino do Berlina	kl. VIIb
18 X	Zajęcia kółka fizycznego: opracowanie katalogu zagadnieńowego z fizyki	Kółko fizyczne
19 X	Żywa gazetka „Ex libris” — numer z okazji Dnia Nauczyciela	kl. V — VIII grono pedagogiczne
22 X	Godzina wychowawcza: Chłopcy a dziewczęta	kl. VIIa
22—25 X	Kiermasz książek technicznych i popularnonaukowych	cała szkoła
23 X	Lekcja biblioteczna z historii: Od Lenino do Berlina	kl. VIIIc
26 X	Gry i zabawy literackie	kl. V — VI
27 X	Kalendarz historyczny aktualności na listopad	
29 X	Godzina wychowawcza: chłopcy a dziewczęta	kl. VIIb
30 X	Lekcja biblioteczna: katalog rzeczowy	kl. VIa
2 XI	Spotkanie z książką: baśnie ludowe narodów radzieckich	kl. II — IV
3 XI	Wystawka: Braterstwo broni żołnierzy polskich i radzieckich	
5 XI	Zebranie: przebieg konkursu „Tradycje LWP”	aktyw biblioteczny
6 XI	Lekcja biblioteczna: katalog rzeczowy	kl. VIIb
9 XI	Spotkanie z książką: Polacy w Wielkiej Rewolucji Październikowej. Film „Z książki Polaków”	kl. V — VIII
12 XI	Godzina wychowawcza: Twój zawód — twoja przyszłość	kl. VIIa
13 XI	Konkurs plakatowy: Czy znasz te książki? (o LWP)	dla klas IV — VIII

¹Pominięto rubrykę „współodpowiedzialni”, w której są wymienione nazwiska uczniów i nauczycieli, którzy współpracują z bibliotekarzem w realizacji imprezy.

1	2	3
15 XI	Informacja o stanie czytelnictwa i dyskusja nad rolą rodziny w rozwijaniu zamiłowania do lektury	rodzice dzieci z klas o niskim wskaźniku wypożyczeń
16 XI	Spotkanie z książką: Dyskusja nad „Telefonem zaufania” S. Platówny	kl. VII — VIII
17 XI	Wystawka nowości	
19 XI	Apel: przegląd nowości	kl. V — VIII
19 XI	Godzina wychowawcza: Twój zawód — twoja przyszłość	kl. VIIIb
20 XI	Lekcja biblioteczna: Encyklopedie i słowniki	kl. VIIa
23 XI	Żywa gazetka: „Ex libris”	kl. V — VIII
26 XI	Godzina wychowawcza: Twój zawód — twoja przyszłość	kl. VIIIc
27 XI	Lekcja biblioteczna: Encyklopedie i słowniki	kl. VIIIb
28 XI	Przegląd nowości	Rada Pedagogiczna
30 XI	Teatrzyk kukielkowy: Baśń o wawelskim smoku	kl. I — IV
1 XII	Kalendarz historyczny aktualności na grudzień	
3 XII	Zebranie: zorganizowanie Klubu Recenzentów	aktyw biblioteczny
4 XII	Lekcja biblioteczna z wychowania obywatelskiego: przemiany na wsi w Polsce Ludowej	kl. VIIa
5 XII	Odczyt na temat roli domu rodzinnego w kształtowaniu kultury czytelniczej dzieci i młodzieży	słuchacze Uniwersytetu dla Rodziców
7 XII	Żywa gazetka: „Ex libris”	kl. V — VIII
10 XII	Godzina wychowawcza: Zwierzęta i ptaki — nasi przyjaciele	kl. Va
11 XII	Lekcja biblioteczna z wychowania obywatelskiego: przemiany na wsi w Polsce Ludowej	kl. VIIIb
14 XII	Spotkanie z książką: wycieczka na wystawę nowości w Klubie MPiK	kl. V — VIII
15 XII	Wystawka: poznajemy dzieła sztuki	
17 XII	Godzina wychowawcza: Zwierzęta i ptaki — nasi przyjaciele	kl. Vb
18 XII	Lekcja biblioteczna: budowa książki	kl. Va
7 I	Wycieczka do biblioteki publicznej	aktyw biblioteczny
7 I	Kalendarz historyczny aktualności na styczeń	
8 I	Lekcja biblioteczna: budowa książki	kl. Vb
10 I	Kółko recytatorskie w bibliotece: nowoczesny poetycki koncert życzeń	Kółko recytatorskie, grono pedagogiczne i delegaci klas
11 I	Żywa gazetka: „Ex libris”	kl. III — IV
12 I	Wystawka nowości	
14 I	Godzina wychowawcza: co to jest koleżeństwo	kl. VIa
15 I	Lekcja biblioteczna: sporządzamy zestawienie bibliograficzne na interesujący nas temat	kl. VIIIa
18 I	Eliminacje konkursu „Poznajemy tradycje LWP”	kl. V — VI
22 I	Lekcja biblioteczna: sporządzamy zestawienie bibliograficzne na interesujący nas temat	kl. VIIIb
24 I	Godzina wychowawcza: co to jest koleżeństwo	kl. Vb
25 I	Eliminacje konkursu „Poznajemy tradycje LWP”	kl. VII — VIII
28 I	Apel: ogłoszenie wyników konkursu	kl. V — VIII
28 I	Godzina wychowawcza: co to jest przyjaźń	kl. VIIa
29 I	Lekcja biblioteczna: sporządzamy zestawienie bibliograficzne na interesujący nas temat	kl. VIIIc

Na polach bitew

Quiz poświęcony przeglądowi wybranych epizodów z dziejów oręża na przestrzeni tysiącletniej historii Polski

Tematyka quizu ograniczona jest do przeglądu kilkudziesięciu ważniejszych epizodów z dziejów oręża polskiego, ze szczególnym uwzględnieniem bitew i kampanii okresu II wojny światowej.

Ogromna większość pytań i zadań w tym quizie opracowana jest w oparciu o autentyczne relacje uczestników opisywanych wydarzeń, tj. o relacje, listy, wspomnienia, a także twórczość literacką żołnierzy polskich. I tak wszystkie niemal cytowane wiersze wyszły spod piór żołnierzy-uczestników opisywanych w nich wojen, kampanii i bitew i powstały przeważnie bezpośrednio po opisywanych zdarzeniach. Celem imprezy jest właśnie ukazanie tych wielu sławnych pól bitewnych w sposób możliwie autentyczny, bezpośredni, widzianych oczami walczących na nich żołnierzy, a jednocześnie sprawdzenie znajomości ważniejszych realiów i faktów historycznych. Wszystkie niemal opisy dotyczą wydarzeń dobrze znanych z historii — quiz ma zatem charakter popularny. Nie wymaga od uczestników szczególnych przygotowań — powinien natomiast zwrócić uwagę na źródła pamiętnikarskie dotyczące dziejów oręża polskiego, jako wartościowy materiał poznawczy.

Oprócz wspomnianych materiałów pamiętnikarskich i poezji żołnierskiej — cytowane są w quizie fragmenty znanych dzieł literackich — powieści historycznych, pisanych z perspektywy czasu. Wiązanie w quizie materiału dokumentacyjnego z twórczością literacką powinno uczestnikom uświadomić, iż punktem wyjścia dla większości powieści historycznych są właśnie dokumenty historyczne: kroniki, listy, pamiętniki i wspomnienia uczestników zdarzeń oraz wyniki badań historyków, a wizja artystyczna tych zdarzeń dosyć ściśle na ogół przylega do faktów historycznych.

*
* *

Schemat organizacyjny quizu jest typowy dla tego rodzaju imprez. Część pierwsza — to eliminacje wstępne, w których wymaga się od uczestników (mogą w quizie brać udział parosobowe zespoły) pisemnych odpowiedzi na szereg pytań zgrupowanych w „zadaniach”. Zasady punktacji podane są przy poszczególnych zadaniach. W części drugiej quizu biorą udział ci czterej uczestnicy (cztery zespoły), którzy zdobyli największe ilości punktów w eliminacjach. Rozgrywają oni — w dwóch parach — tzw. „Turniej pytań”, według zasad podanych niżej. Wreszcie w części trzeciej, finałowej, wystąpią dwaj zwycięzcy „Turnieju pytań”.

*
* *

Źródła, z których pochodzą cytowane w quizie fragmenty pamiętników, kronik, a także fragmenty literackie, wymienione są w odpowiedziach. Wszystkie fragmenty wierszy żołnierzy-poetów cytuję według obszernej antologii: „Poeci — żołnierzom”, opracowanej przez J. Kapuścika i W. J. Podgórskiego (Wwa 1970, Wyd. Ministerstwa Obrony Narodowej).

Eliminacje wstępne

ZADANIE 1

Poniżej przedstawione są lakoniczne wzmianki o wybranych kampaniach i bitwach toczonych przez rycerzy i żołnierzy polskich na przestrzeni tysiącletnich dziejów Polski.

Relacje kronikarskie, zapisy pamiętnikarskie, opisy literackie tych epizodów wojennych oraz poświęcone im wiersze poetów-żołnierzy, uczestników wojen są tematem quizu „Na polach bitew”. Zadanie obrazuje zatem zakres tematyczny quizu, a jednocześnie jest bardzo pobieżnym sprawdzianem znajomości dat z historii oręża polskiego.

Zadaniem uczestników eliminacji jest wpisywanie przy każdej wzmiance właściwej daty — roku (otrzymują za to po 1 punkcie) i ewentualnie — przy opisach oznaczonych (*) — miesiąca (otrzymują za to dodatkowo po 2 punkty) oraz określenia położenia pola bitwy (podanie nazwy powiatu, w jakim obecnie się ono znajduje, lub — jeśli położone jest poza granicami Polski — nazwy kraju). Za prawidłową odpowiedź na to pytanie — po 2 punkty. W wypadku jeśli opis dotyczy miasta powiatowego — należy podać województwo.

1. Najeźdnicza armia niemiecka pod dowództwem margrabiego Hodona sforsowała Odrę. Zastąpił jej drogę Mieszko I, a następnie wciągnął w cieśninę pomiędzy brzegami a stromym brzegiem pradoliny Odry. Tam Niemcy zostali niespodziewanie zaatakowani — pod CEDYNIĄ — przez polską jazdę dowodzoną przez Czcbora i ponieśli zupełną klęskę (*).
2. Cesarz Henryk V, po przejściu Odry, zaatakował gród Głogów i — nie zdobywszy go pierwszym uderzeniem — przystąpił do oblężenia. Głogowianie, wzmocnieni posiłkami przysłanymi przez Bolesława Krzywoustego, odparli ataki niemieckie i zmusili najeźdźców do odstąpienia.
3. Bolesław III Krzywousty w systematycznie prowadzonych wojnach podbił Pomorze, zdobywając m. in. KOŁOBRZEG.

U w a g a: Lata wypraw Bolesława Krzywoustego na Pomorze, m. in. pod Kołobrzeg, należy podać w przybliżeniu — określając jedynie dziesiątki lat.

4. Bitwa pod LEGNICĄ miała miejsce podczas pierwszego najazdu Mongołów na Polskę. Książę Henryk Pobożny zastąpił — na czele oddziałów śląskich, rozbitków wojsk małopolskich oraz rycerzy zakonów templariuszy i joanitów — drogę dziesięcioletniej armii Mongołów. Mimo równych sił — Mongołowie, dzięki dobrej taktyce i stosowaniu nie znanych w Polsce dymów bojowych — rozbił wojska księcia Henryka Pobożnego, który zginął w walce(*).
5. Władysław Łokietek zaatakował pod PŁOWCAMI, na czele czterotysięcznej jazdy polskiej, kolumnę wojsk Krzyżackich, stanowiącą część wyprawy krzyżackiej łupiącej Wielkopolskę (aż po Kalisz). Dwutysięczna jazda i tabory krzyżackie skapitulowały po zaciętej walce. Reszta wyprawy krzyżackiej uszła do Torunia.
6. Pod GRUNWALDEM, podczas wielkiej wojny z Zakonem Krzyżackim, wojska polskie (14 000 jazdy, wśród niej najemni Czesi i parę tysięcy piechoty) oraz Litwini (10 000 jazdy litewskiej, ruskiej i tatarskiej) dowodzone przez Władysława Jagiełłę rozbiły kilkunastotysięczną jazdę krzyżacką(*).
7. W czasie wojny z Turcją — Władysław Jagiellończyk, król polski i węgierski zorganizował wyprawę — złożoną z wojsk siedmiogrodzkich, magnatów węgierskich i krzyżowców z Europy Zachodniej na zajęcie przez Turków Bałkany. Decydująca bitwa rozegrała się na równinie pod WARNA. Na skutek taktycznego błędu — część wojsk królewskich została otoczona, a król poległ. Spowodowało to panikę wojsk królewskich, a w konsekwencji rozbił ich przez Turków.
8. Podczas wojny polsko-szwedzkiej — hetman J. Karol Chodkiewicz przybył na odsiecz obleganej przez Szwedów Rydze i stanął pod Kircholmem. Wobec dwukrotnej przewagi Szwedów (Polacy 3100 jazdy, 1040 piechoty i 7 dział, Szwedzi 2425 rajtarów, 8300 piechoty i 11 dział) — hetman stoczył bitwę obronno-zaczezną. Dzięki mistrzowskiemu dowodzeniu jazdą, dobrej taktyce — Chodkiewicz odniósł druzgocące zwycięstwo (zginęło 6000 Szwedów, a Polaków stu).
9. W celu umocnienia panowania w Mołdawii przychylnego Polsce hospodara Gaspara Grazianiego i zapobieżenia planowanej wyprawy tureckiej na Polskę — hetman Stanisław Żółkiewski poprowadził blisko 10-tysięczną armię do Mołdawii, by stoczyć walkę z nadiągającymi Turkami i Tatarami (ponad 20 000). Polacy umocnili się w obozie, przy przeprawie przez Prut, pod CECORA. Walna bitwa, na skutek trudności przeprowadzenia odpowiedniego manewru taktycznego taborami (pagórkowaty teren), zakończyła się niepowodzeniem. Utarczki trwały kilkanaście dni, po czym nastąpił odwrót. Całkowite rozbięcie tatorów — w wyniku samowoli podkomendnych — i śmierć hetmana nastąpiły tuż przy granicy polskiej.

10. Pod WARKĄ, w okresie II wojny północnej, najazdu szwedzkiego na Polskę, wojska polskie dowodzone przez Lubomirskiego i Czarnieckiego rozbiły jazdę Szwedzką idącą z odsieczą otoczonej w widłach Wisły i Sanu armii szwedzkiej Karola Gustawa. Zginęło 2/3 jazdy szwedzkiej (ok. 2000 ludzi).
11. Podczas wojny polsko-tureckiej, wódz turecki Husejn Pasza stanął z 30-tysięczną armią w CHOCIMIU, w dawnym ufortyfikowanym obozie polskim i tu oczekiwał na posiłki na wyprawę na ziemie polskie. Tymczasem wojska polskie i litewskie, pod dowództwem hetmana (wówczas) Jana Sobieskiego, podeszły pod Chocim. Kilkakrotne, przemyślane ataki pozwoliły wreszcie na wdarcie się wojsk polskich do obozu i całkowite rozbitcie sił tureckich.
12. Na wieść o oblężeniu WIEDNIA przez wojska tureckie — Jan III Sobieski zmobilizował wojska koronne i ruszył na odsiecz stolicy sprzymierzonego cesarstwa. Po podejściu pod Wiedeń objął dowództwo wojsk sprzymierzonych (łącznie ok. 70 tys. ludzi, siły tureckie zbliżone). Po krótkich przygotowaniach — energiczny atak wojsk Sobieskiego doprowadził do rozbitcia Turków. Rozstrzygające znaczenie miała szarża jazdy polskiej i niemieckiej poprowadzona osobiście przez króla. Turcy stracili ok. 15 tys. ludzi, sprzymierzeni 3,5 tys.
13. Bitwa pod RACŁAWICAMI, w której Kościuszko dowodził oddziałami piechoty (2200 ludzi), jazdy (2000) i kosynierów (1920 ludzi) przeciwko licznie zbliżonej, lecz lepiej wyposażonej, armii dowodzonej przez Denisowa, była pierwszym zwycięstwem powstańców. Kościuszko zdołał utrzymać rejon Krakowa (*).
14. Tadeusz Kościuszko, uwolniony z oblężenia pod Błońcem przez dywizję gen. Grochowskiego, ruszył za wycofującym się Denisowem. Pod SZCZEKOCINAMI natknął się na połączone siły rosyjsko-pruskie pod dowództwem króla pruskiego Fryderyka Wilhelma II (26 500 ludzi i 134 działa). Wobec przewagi wroga (sam miał ok. 15 000 ludzi i tylko 33 działa) stoczył bitwę obronno-zaczezną. Straty obu stron — po ok. 2000 ludzi, wynik nierozstrzygnięty. W czasie tej bitwy miał miejsce słynny atak kosynierów na baterię pruską.
15. W celu zapobieżenia połączeniu się armii Suworowa i Fersena, co zagrażało bezpośrednio Warszawie, Kościuszko postanowił zniszczyć idące z południa siły (12—14 tys. ludzi) Fersena. Zajął (z 6000 ludzi) pozycję obronną pod MACIEJOWICAMI, z zamiarem utrzymania jej aż do nadejścia dywizji Ponińskiego. Ten jednak przybył już po bitwie — zakończoną klęską (większość Polaków poległa, reszta, wraz z naczelnikiem, dostała się do niewoli) (*).
16. W czasie wojny francusko-pruskiej, marszałek Lefebvre postanowił zdobyć TCZEW, wysunięty punkt obrony Gdańska. Miasto zaatakowała dywizja Jana Henryka Dąbrowskiego, złożona z polskich rekrutów, i zdobyła je w brawurowym ataku, przy stracie 31 zabitych (straty pruskie — 150 ludzi). Było to pierwsze, po klęsce powstania kościuszkowskiego, polskie zwycięstwo i miało wielkie znaczenie moralne.
17. Po przekroczeniu granicy Królestwa Polskiego feldmarszałek Dybicz skierował się z 60-tysięczną armią na Warszawę. Armia polska (40 tys. ludzi) opóźniała początkowo marsz nieprzyjaciela, a następnie rozwinęła się do bitwy obronnej pod GROCHOWEM, pod faktycznym dowództwem gen. Chłopickiego. Najkrwawszy bój wywiązał się o lasek — Olszynkę Grochowską. Rosjanie ponieśli ciężkie straty (9400 ludzi, wobec obliczanych na 6800 ludzi strat polskich) i zaniechali ataku na Pragę.
18. Największa bitwa w wojnie polsko-niemieckiej stoczona została przez armie polskie „Poznań” i „Pomorze” pod dowództwem gen. T. Kutrzeby z wojskami niemieckimi (8 armia oraz część 10 i 4 armii) pod KUTNEM nad BZURĄ. Uderzenie polskie skierowane zostało na szkrzydło 8 armii maszerującej na Warszawę. Po początkowych sukcesach — jednostki polskie, w wyniku 12-dniowej bitwy — zostały rozbite. Niemcy ponieśli również duże straty w ludziach i sprzęcie.
19. W celu zapewnienia ewakuacji oddziałów alianckich z północnej Norwegii — wydzielone jednostki Legii Cudzoziemskiej, oddziały norweskie oraz polskiej Samodzielnej Brygady Strzelców Podhalańskich uderzyły na port NARWIK oraz osady Ankenes i Nyborg. Po kilkudniowych walkach Narwik został zdobyty. Po dokonaniu ewakuacji sił alianckich z Norwegii — oddziały LC i polskie opuściły Narwik (*).
20. W odwet za masowe egzekucje na więźniach Pawlaka grupa bojowa Gwardii Ludowej — ZWM dokonuje powtórnie zamachu na kawiarnię CAFE CLUB przeznaczoną wyłącznie dla Niemców w okresie okupacji w Warszawie — rzucając do jej wnętrza wiązkę granatów. Zginęło kilku hitlerowców, a kilkunastu zostało rannych. Zamach odbił się szerokim echem wśród społeczeństwa Warszawy (*).
21. Pod LENINO 1 Dywizja Piechoty im. Tadeusza Kościuszki w składzie trzech pułków piechoty, pułku artylerii i in. stoczyła swoją pierwszą bitwę. Dwudniowa bitwa pod Lenino stała się symbolem polsko-radzieckiego braterstwa broni i chrztem bojowym oddziałów Wojska Polskiego, które otworzyły tam najkrótszą drogę do kraju (*).

22. W bitwie pod MONTE CASINO, w jej czwartej fazie wziął udział 4 Korpus Polski, w którego pasie natarcia znalazły się szczególnie trudne do zdobycia (wykute w skałach, w górskim terenie) pozycje obrony niemieckiej, bronione przez elitarne, świetnie wyposażone jednostki niemieckie. Najważniejsze odcinki obrony znajdowały się na wzgórzach 593 i w rej. Massa Albaneta (atakowała je 3 Dywizja Strzelców Karpaccich) oraz na wzgórzach 575 i San Angelo (5 Kresowa Dywizja Piechoty). Zdobycie pozycji w pasie natarcia 4 KP okupione zostało krwawymi stratami (*).
23. Walki na STARYM MIEŚCIE w okresie powstania warszawskiego cechowała szczególna zaciętość. Należały one do najcięższych w całym powstaniu. Przed natarciem wojsk grupy bojowej gen. SS Reinfartha prowadzonym z dwóch stron, od południa i zachodu, broniło Starego Miasta ok. 9000 powstańców. Po miesięcznych zmaganiach, wobec miażdżącej przewagi Niemców, którzy użyli również broni pancernej i lotnictwa oraz ciężkiej artylerii, resztki obrońców musiały opuścić (kanalami) zrujnowane niemal doszczętnie reduty obrony.
24. Zdobycie KOŁOPRZEGU przez jednostki 1 armii WP, działającej w ramach operacji pomorskiej pod dowództwem gen. S. Popławskiego, nastąpiło po kilkunastodniowych zaciętych walkach. Miasta broniło ok. 10 tys. żołnierzy z resztek rozbitych na Pomorzu jednostek, wzmocnionych w końcowej fazie bitwy przez jednostki desantowe, przerzucone ze Świnoujścia (*).
25. W szturmie BERLINA, obok jednostek radzieckich, uczestniczyły również jednostki polskie: 1 Dywizja Piechoty, 2 batalion artylerii haub., 6 zmotoryzowany baon pontonowo-mostowy i 1 bat. moździerzy. 1 DP została użyta w ostatniej fazie walk o ostatni dobrze umocniony centralny sektor Berlina. Najkrwawsze walki stoczyli żołnierze polscy o zdobycie Politechniki i stacje kolei podziemnej w Tiergarten i w rej. Bramy Brandenburskiej (*).

*
* *

ZADANIE 2

Powieści historyczne cieszą się szczególnym zainteresowaniem czytelników. Dla wielu stanowią i stanowią one pierwsze bliższe spotkanie z historią — pozwalają lepiej ją odczuć i zrozumieć. W dalszych częściach quizu przedstawimy uczestnikom kilka fragmentów znanych polskich powieści historycznych. Natomiast niniejsze zadanie wymaga tylko powierzchownej znajomości wybranych dzieł literackich. W których, z niżej wymienionych powieści, opisane są następujące bitwy? Należy jednocześnie dopisać przy tytułach powieści imię i nazwisko autora (za prawidłowe wpisanie tytułu powieści — 1 pkt, imienia i nazwiska autora dodatkowo — 1 pkt).

1. Bitwa pod Cedynią	7. Walki z najazdem szwedzkim
2. Obrona Niemczy	8. Powstanie Kościuszkowskie
3. Obrona Głogowa (1109)	9. Szarża pod Samosierrą
4. Bitwa pod Płowcami	10. Bitwa pod Raszynem
5. Rzeź Gdańska	11. Powstanie Śląskie
6. Bitwa pod Grunwaldem	12. Bitwa nad Bzurą

a. Dzikowy skarb	f. Rok 1794
b. Wawelskie wzgórze	g. Pogodne noce
c. Psie Pole	h. Bateria została
d. Legenda Tatr	i. Popioły
e. Krzyżacy	j. Rok tysięczny

ZADANIE 3

Uczestnicy eliminacji winni otrzymać po 3 wykazy, na których znajdują się zanotowane:

- nazwiska autorów kronik i wspomnień,
- tytuły kronik i wspomnień,
- okresy historyczne, jakim kroniki i pamiętniki są poświęcone.

Zadaniem uczestników jest prawidłowe zestawienie nazwisk autorów z tytułami ich dzieł i odpowiednimi datami. Punktacja: za każde prawidłowe dopisanie przy nazwisku autora tytułu dzieła — 2 pkt, a za poprawne wpisanie daty — 1 pkt. Za mylne odpowiedzi należy odliczać punkty ujemne. Uczestnicy eliminacji powinni oczywiście otrzymać zadanie w innej, niż poniżej podana, formie: tytuły i daty w zmienionej kolejności.

1. Anonim, tzw. Gall — Kronika Polska (od w. X do r. 1113)
2. Bohdan Arct — Niebo w ogniu (1941—1945)
3. Jan Długosz — Roczniki, czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego (od czasów bajecznych do r. 1480)
4. Jędrzej Kitowicz — Pamiętniki, czyli Historia polska (1743—1795)
5. Marian Łoziński — Przechodniu, powiedz Polsce (1941—1945)
6. Julian Ursyn Niemcewicz — Pamiętniki czasów moich (1772—1829)
7. Edmund Osmańczyk — Chwalebna wyprawa na Berlin (1945)
8. Jan Chryzostom Pasek — Pamiętniki (1656—1688)
9. Ignacy Radziejowski — Pamiętniki powstańca (1830—1857)
10. Włodzimierz Sokorski — Polacy pod Lenino (1943)

Turniej pytań

Pierwszy turniej pytań: Odpowiedz datą lub nazwiskiem autora!

W I turnieju pytań dwaj (z czterech zwycięzców eliminacji) uczestnicy (lub dwie drużyny) otrzymują po jednym zestawie fragmentów powieści i opowiadań historycznych oraz fragmentów poezji poświęconej epizodom z dziejów oręża. Każdy zestaw zawiera 10 fragmentów. Każdy uczestnik (drużyna) wybiera z zestawu 5—6 fragmentów, które odczytuje głośno przeciwnikowi, a ten — po wysłuchaniu tekstu — powinien odpowiedzieć na pytanie: w którym roku miała miejsce opisana bitwa lub kto jest autorem utworu, z którego fragment został zaczerpnięty.

ZESTAW 1

1.

Blisko Wrocławia bój się krwawy wszczyną
 Brzmia w powietrzu trąb odgłosy.
 Uderza książę, w pień Niemców wycina,
 Poległy trupów ich stosy.

Tłum psów żarłocznych pokrwawione szczątki,
 Okropnie wyjąć, rozrywa,
 A lud to miejsce, dla srogiej pamiętki, [...]

2.

A mierząc okiem smutne bojowisko,
 „Patrz, Kazimierzu! — zawołał do syna —
 Patrzaj na wojen srogie widowisko,
 Skąd nieludności i pustyń przyczyna:
 Ścięte w dniu jednym zaległo tę ziemię
 Tysiąca matek nieszczęśliwych plemię!

Przecież wieść boje było mym udziałem,
 Zastaniać wszędy tę krainę biedną;
 Po trzykroć z króla tułaczem zostałem,
 A chociaż dzielnie państwa złączył w jedno,
 Choć siedmiudziesiąt lat wiek już domierza,
 Nie zdjąłem jeszcze twardego pancerza.”

3.

POLSKI LUD wziął lewą stronę,
 Litewski prawą obroną,
 Dziewięćdziesiąt wszystkich mieli
 Chorągiew, które widzieli.

A gdy poczęto trąb słuchać
 Tam każdy jął swego szukać.
 W tym dwaj posłowie przysłani
 Byli od króla słuchani.

4.

„Król Dawid” płynął pierwszy. Pan Murrey z lunety
 próbował we mgle twardej, wiszącej w obrosie,
 znaleźć drogę. Wicher w żaglach dał w kobzy i flety,
 jakby w cenar śpiewany z graluskami szło się;

nie widać było szyku. W chwiejbie na szele, zapadał się i wzbijał piersią „Święty Jerzy”.
on drugi. Z nim „Jeleń biegnący”. W zawiew
wzrok natenczas czuł węchem, węch skóry zawierzył.

5.

Ciosy w boju padają na głowę, na piersi i na ręce.
Jeden i drugi napastnik od jego szabli na placu pozostał.
Odrąbał dziki z Azjej barbarzyńca w ramieniu
rękę z szablą wrośniętą w dłoń.
Odsiekł ją jakoby gałąź od pnia.
Padło walczące ramie, co sławy polskiej nie puściło
z dłoni.
A ściał inny wysoką głowę.
[...] Przed namiotem głowę wroga Iskander basza wystawi.
Padyszakowi w darze ją pośle.

6.

I patrzył na rzeź zdumionym wzrokiem. Jego to pogromców gro-
miono. Kto pardon wołał, nie darowano zdrowiem. W okrutnej za-
pamiętałości, w żądzy mordu i przelewu krwi górale kosili Szwedów,
aż nuncjusz papieski oczy zakrył, a biskup krakowski wołać począł:
— Dosyć! Dosyć! Stójcie, chrześcijanie!
Nic to, dopóki ostatni stojący nie padł, ranny dobity nie został,
straszna młocba toporów nie ustawała.

*

Król ujrzał przed sobą drogę zagrodzoną — ale trupami.
— Ludzie! Ktoście wy? — zawołał.
— Górale — odpowiedzieli zdyszane, ochryple głosy.
Skąd? Kto was nawiódł?
— Janosik Nędza Litmanowski z Pilan!

7.

Nagle setki gardzieli poczynają ryczeć!
— Białą chorągiew! białą chorągiew!
Komentujący, Erskin, chwytą za nią własną ręką, by ją wywieść
na zewnątrz, wtem brama pęka, lawa szturmujących wpada na
kształt lawicy szatanów i nastaje rzeź. Cisza nagle czyni się w ko-
ściele, słyhać tylko zwierzęce sapanie walczących, zgrzyt żelaza
o kości, o kamienną posadzkę, jęki, chlupotanie krwi, czasem głos
jakiś, w którym nie masz nic ludzkiego, krzyknie: „Pardon! par-
don!”. Po godzinie walk dzwon na dzwonnicy poczyna huczeć i hu-
czy — Mazurom na zwycięstwo i Szwedom na pogrobne.
Pałac Kazanowskich, klasztor i dzwonnica zdobyte. Sam Piotr Opa-
liński, wojewoda podlaski, ukazuje się wśród krwawych tłumów
przed pałacem, na koniu.

8.

Jeszcze nie dobiegli, gdy kartacze znowu rzygnęły im prawie w sa-
me twarze.
— Bij w nich! Jezusie, Mario! Bij, kto w Boga wierzy!
Za mną! — ryknął Bartosz rzucając się z kosą na asekurację dział
i tnąc straszliwie. Chłopy spięły się za nim jakby tabun dzikich
koni, kosy wzniosły się wstęgą błyskawic i spadły pioranami. Runęli
jak orkan, druzgocąc wszystkie przeszkody. Zawyla dzika zawie-
rucha! Prali jakby cepami, jeno nie ziarno tryskało spod tej młocki,
ale krew z ran okropnych, odwalone łby, obcięte ręce, krwawe
strzępy ciał. Bartosz prowadził niby zjurzony odyniec, a za nim,
jako potężne warchlaki, szły rozsrożone kumy tnące straszliwymi
kłami na śmierć. Bartosz pierwszy rzucił się na armaty, kanonierów
pogromił, rozlaty już zapał przydusił czapą i wyrwał jak żądło,

a skoczywszy okrzykiem na zdobyczne działo zakrzyzczał:
— Moja harmata! Moja, psia krewo!
I kto się zbliżył, marł pod ciosami jego kosy.

9.

Książę chciał coś powiedzieć, gdy naraz olszyna zakolysała się mocniej, bagnety lysnęły w słońcu i mrowie nieprzyjaciół ruszyło znów do ataku, wyginając linię ku Falentom. Ruch ten był tak szybki, tak gwałtowny, tak niespodziewany, ile że nie poprzedzony żadnym sygnałem, żadną pobudką, tak mistrzowski, że polskie oddziały całym frontem ustępować zaczęły ku grobli. Austriacy dotarli do Falent, wyrugowali tyralierów i jęli gwałtownie sposobić się do ataku na groblę.

10.

— Słyszac bracie, te grzmoty? — mruknał pierwszy. — Nie pamiętam takiej burzy.
— To Polska wraca! — ucieszył się drugi. — Jej powrót wieszczą te wiosenne gromy i błyskawice. Czy nie widzisz?
Spod łuku Złotej Bramy wtoczył się w ulicę Długą pierwszy czołg z białym orłem na wieżyczce. Podjechał pod Ratusz i zatrzymał się na Długim Targu. Otworzyła się żelazna kłapa. Z wieżyczki wyskoczył młody żołnierz z biało-czerwonym sztandarem w ręce, podbiegł do Dworu Artusa i wspiął się na jego szczyt. Kiedy wtoczył się na gdański rynek inne czołgi, załogi ich ujrzaly czerwien i biel powiewającą nad miastem w porywistym, bałtyckim wicherze.

ZESTAW 2

1.

Prawdziwy łuk dzierży w ręku. Wie, że on musi wypuścić pierwszy pocisk jako hasło do walki. Inaczej nie padnie ani jeden. Za chwilę będzie za późno. Już wyskoczyli wojownicy zza wież i pod osłoną tarcz przerzucają przez strugę belki, po których wieża podejdzie pod mur. Potem jeno most spuścić na łańcuchach — i gród zdobyty. A Przedślaw stoi, jakby złym urokiem zaklęty w kamień. Patrzy na syna już z bliska. Przez ły, które ómia mu oczy, postać chłopca rozłamuje się na kilka zatartych postaci. Podnosi napięty łuk i opuszcza go znowu.

Mruga szybko oczyma.

Nagle w ciszy rozległ się czysty i donośny głos Zdzicha:

— Rąjcież! Z óccowej ręki nie boli!

2.

— Uchodźcie! Krzyżacy w mieście.

Biegnąc już, rycerz nakładał hełm. Wypadł na Rynek i cofnął się. Ujrzał białe płaszcze. Gromady zbrojnych wdzieraly się do domów, skąd co chwilę dochodziły przeraźliwe krzyki zarzynanych. Nie brakło między nimi wysokich głosów kobiecych i piskliwych dziecięcych.

3.

Widząc, że opór daremny, a niczego nie wskórają, Krzyżacy jęli ciskać broń [...]

Na rozkaz króla wojska ściągaly ku wsi, by pożywić się i opatrzyć rannych. Sam Łokietek, zsiadłszy z konia, w otoczeniu starszyzny obchodził pobożowisko. Znużona jego twarz promieniała, jakby mu lat ubyło. Wskazując na pokryte trupami pole, powiedział:

— Nazwiemy je „Kraków” ku wiecznej pamięci. Od czasu, gdym dobył stolicy, nie miałem radośniejszego dnia.

4.

Nagle rozległ się przeraźliwy głos Amurata:
— Bcże chrześcijan! Zali sam nie pomścisz uczynionej ci zniewagi
na tym krzywoprzysięzcy?
Suchy, kościsty palec jak grot wymierzył w pierś polskiego króla.
Jak koń żgnięty ostrogą, janczarowie rzucili się i natarli na króla
z zajadłością. Walczący obok niego Stach Sulima kątem oka ujrzał,
jak wzniesiona od ciosu ręka Władysława opadła bezsilnie — już jej
nie dźwignął. Głowa pochylila się na kark koński i rycerz nie
ujrzał jej więcej. Obskoczony ze wszystkich stron, nie widział też
już Marcina. Raczej czuł, że walczący obok towarzysze usiłują wy-
cofać się z zamętu. On pozostanie z królem i bratem. Zawszad po-
sypały się na niego ciosy, ale nie liczył ich, wymierzając swoje,
póki wszystko nie rozplynęło się w nieprzejrzanej ciemności.

5.

I dział paszcze umilkły. Bosa huf siermiężny
zdobył szańce rękoma od roli i pluga —
wiarą w ogień wiedziony i nadzieją mężny...
Potem klękli wśród trupów; cisza była długa,
aż hymn w niebo uderzył — zwycięski, potężny.
A wódz patrzył — i lez mu popłynęła struga...

6.

Jęk! Wrzask! Dym! Krew! Płomienie! Ciemna kurzu chmura!
Ludziom pióra i koniom wystrzeliły pióra!
Wpadliśmy w wąwóz, gnamy... Rąbiem jak szatany...
Spod kopyt oglupiałe zmykają Hiszpany.
Grzmia działa, karabiny! We krwi pół szwadronu
Spada z siodła! Trzask kości! Straszny charkot zgonu!
Tu przepaść! tam harmaty! — „W skok! W skok! W skok!
do czarta!”

Bateria jedna, druga i trzecia, i czwarta
Zdobyte!!

7.

Brakło naszych — dwóch tysięcy,
Lecz wróg stracił trzykroć więcej.
Tam Godebski Cyprian zginął,
Który w Legiach włoskich słynął,
Sławny pieśniarz, rycerz śmiały,
Poległ w boju pełnym chwały.

8.

Nagle błądź — krew uciekła z lic.
Szepnął tylko: — To nic!
Krzyknął: — Piechota naprzód!
Drugiego generalowi nie trzeba,
i tak nie obejmą go kikuty nóg.
Poprzez dymy, proch widać skrawek błękitnego nieba,
ludzki tłum,
i lonty się palą
i kartaczy huk.
Wrzask — piechota doszła lasku,
piechota dojdzie wszędzie,
przez wodę, ogień i mgły, dymów tumany,
z poszarpanej bagnetami olszyny dobędzie czerwieni.
Glucho... równo bez przerwy... groźnie ... biją tarabany...

9.

General Dąbrowski, wzięwszy ze sobą batalion majora Sierawskiego
i batalion pułkownika Fiszera, ruszył chyłkiem według wskazówek
chłopca nazwiskiem Cwikliński. Po wertepach, dółach, parowach,

przesadziwszy ploty ogrodów, parkany i rowy, dotarł do bramy Wodnej, czyli Wiślanej. Brama w istocie była na polu zepsuta i bez obrony. Bataliony wylały ją, weszły do miasta, przebiegły tylnie ulice i z nastawionym bagnietem rzuciły się na osłupiałych Niemców. W tej samej chwili zdruzgotane kulami wierzeje bramy Gdańskiej runęły i wojska z północy wdarły się do miasta. Prusacy strzelali z okien i drzwi. Wreszcie, kiedy i Zachodnią bramę rozwalono, załoga w sile pięciuset ludzi z dowódcą — poddała się [...] Stały wreszcie wojska w mieście. Rozeszła się wśród nich wieść, że opanowane są Skarszewy i Miłobądz, a nieprzyjaciel z pośpiechem cofa się...

10.

Przed kompanią wysforował się patrol pionierski pod dowództwem kpr. Fortuny. Za nimi grupa szturmowa pod dowództwem ppor. Łozińskiego. Dochodzą do zależyisk 3 kompanii 6 baonu. Panuje martwa i groźna cisza. Wypełniony spod głazu następca rannego por. Tarnowieckiego, ppor. Regowski, informuje, że mają przed sobą przestrzeń tylko na odległość piętnastu metrów. Na skraju tej przestrzeni leży żołnierz z wybitym okiem i coś belkoce. Patrol Fortuny z wolna wsuwa się w krzaki i poczyna przepierać się ku Gardzieli. Człgista z otwartej klapy czołgu woła, aby pomogli rozbrajać teren ku ruinom Albanety. Nim to uczynią, przychodzi silna nawała.

Odpowiedzi

ZADANIE 1

1. Bitwa pod Cedynią — 24 czerwca 972 r. Powiat chojeński (woj. szczecińskie).
2. Obrona Głogowa — 1109 r. Miasto powiatowe w woj. Zielonogórskim.
3. Wyprawa Bolesława Krzywoustego na Pomorze (m.in. pod Kołobrzeg), prowadzone były w latach 1102—1129. Kołobrzeg — miasto powiatowe w woj. koszalińskim.
4. Bitwa pod Legnicą — 9 kwietnia 1241 r. Miasto powiatowe w woj. wrocławskim.
5. Bitwa pod Płowcami — 27 września 1331 r. Płowce — miejscowość w pow. radziejowickim w woj. bydgoskim.
6. Bitwa pod Grunwaldem — 15 lipca 1410 r. Grunwald — m. w pow. ostródzkim w woj. olsztyńskim.
7. Bitwa pod Warną — 10 września 1444 r. Miasto i port w Bułgarii.
8. Bitwa pod Kirchholmem — 27 września 1605 r. Miasto na Łotwie (obecnie Salaspils).
9. Bitwa pod Cecorą — 19 września 1620 (walki pod Cecorą trwały od 17 IX do 29 IX. 19 IX — wodna bitwa. Odwrót od 29 IX do 6 X, kiedy to nastąpiło ostateczne rozbitcie taboru polskiego i zginął hetman Stanisław Żółkiewski). Cecora — równina w Rumunii, nad Prutem. Rumuńska nazwa — Tutora.
10. Bitwa pod Warką — 7 czerwca 1656. Warka — miasto w pow. grójeckim w woj. warszawskim.
11. Bitwa pod Chociniem — 10—11 listopada 1673 r. Chocim — m. w Ukrainie SRR.
12. Odsiecz Wiednia — 12 września 1683 r.
13. Bitwa pod Raclawicami — 4 kwietnia 1794 r. Raclawice — miejscowość w pow. miechowskim w woj. krakowskim.
14. Bitwa pod Szczekocinami — 6 czerwca 1794 r. Szczekociny — m. w pow. włoszczowskim w woj. kieleckim, nad Pilicą.
15. Bitwa pod Maciejowicami — 10 października 1794 r. Maciejowice — miejscowość w pow. garwolińskim w woj. warszawskim.

16. Zdobyć Tczewa — 26 lutego 1807 r. Miasto powiatowe w woj. gdańskim.
17. Bitwa pod Grochowem (Olszynka Grochowska) — 25 lutego 1831 r. Grochów — dzielnica Pragi (Warszawy).
18. Bitwa nad Bzurą lub pod Kutnem — 9–20 września 1939 r. Kutno — w woj. łódzkim.
19. Bitwa o Narwik (Norwegia) — 27 maja — 8 czerwca 1940 r.
20. Zamach na Café Club — 11 lipca 1943 r. Warszawa.
21. Bitwa pod Lenino — 12–13 października 1943 r. Lenino — m. w Białoruskiej SRR.
22. Bitwa pod Monte Cassino (Włochy) — 1–18 maja 1944.
23. Walki na Starym Mieście podczas Powstania Warszawskiego — sierpień 1944 r.
24. Zdobyć Kołobrzegu — 18 marca 1945 r. Miasto powiatowe w woj. koszalińskim.
25. Udział jednostek polskich w szturmie Berlina — 26 kwietnia — 2 maja 1945 r.

ZADANIE 2

1. Bitwa pod Cedynią — Karol Bunsch: **Dzikowy skarb**.
2. Obrona Niemczy — Karol Bunsch: **Rok tysięczny**
3. Obrona Głogowa — Karol Bunsch: **Psie Pole**
4. Bitwa pod Płowcami — Karol Bunsch: **Wawelskie wzgórze**
5. Rzeź Gdańska — j. w.
6. Bitwa pod Grunwaldem — Henryk Sienkiewicz: **Krzyżacy** lub J. I. Kraszewski: **Krzyżacy**
7. Walki z najazdem szwedzkim — Kazimierz Przerwa-Tetmajer: **Legenda Tatr**
8. Powstanie Kościuszkowskie — Władysław Reymont: **Rok 1794**
9. Samosierra — Stefan Żeromski: **Popioły**; Wacław Gąsiorowski: **Huragan**
10. Bitwa pod Raszynem — S. Żeromski: **Popioły**
11. Powstanie Śląskie — Wilhelm Szewczyk: **Pogodne noce**
12. Bitwa nad Bzurą — Apoloniusz Zawilski: **Bateria została**.

I Turniej pytań

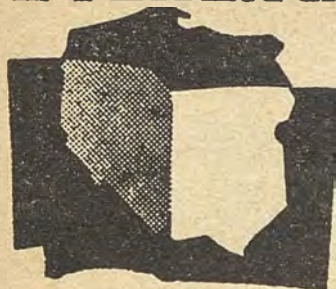
ZESTAW 1

1. Rok 1109 (Psie Pole) — J. U. Niemcewicz: **Bolesław Krzywousty**
2. Rok 1331 (bitwa pod Płowcami) — J. U. Niemcewicz: **Władysław Lokietek**
3. Rok 1410 (bitwa pod Grunwaldem) — wiersz anonimowy
4. Rok 1627 (bitwa pod Oliwą) — Janusz Stępowski: **Legenda o maszlowej sośnie**
5. Rok 1620 (odwrot spod Cecory) — Stefan Żeromski: **Duma o hetmanie**
6. Rok 1656 (walki ze Szwedami) — Kazimierz Przerwa-Tetmajer: **Legenda Tatr**
7. Rok 1656 (szturm Warszawy) — Henryk Sienkiewicz: **Potop**
8. Rok 1794 (bitwa pod Raclawicami) — Władysław Reymont: **Rok 1794**
9. Rok 1809 (bitwa pod Raszynem) — Wacław Gąsiorowski: **Rok 1889**
10. Rok 1945 (zdobyć Gdańska) — Franciszek Fenikowski: **Lwy z gdańskiego ratusza**

ZESTAW 2

1. Rok 1109 (bitwa na Psim Polu) — Karol Bunsch: **Psie Pole**
2. Rok 1308 (rzeź Gdańska) — K. Bunsch: **Wawelskie wzgórze**
3. Rok 1331 (bitwa pod Płowcami) — K. Bunsch: **Wawelskie wzgórze**
4. Rok 1444 (bitwa pod Warną) — K. Bunsch: **Warna**
5. Rok 1794 (bitwa pod Raclawicami) — Jerzy Zuławski: **Raclawice**
6. Rok 1808 (szarża pod Samosierrą) — Or-Ot: **Samo-Sierra**
7. Rok 1809 (bitwa pod Raszynem) — M. Konopnicka: **Pod Raszynem**
8. Rok 1831 (bitwa pod Grochowem) — Stefan Flukowski: **Wódz**
9. Rok 1807 (zdobyć Tczewa) — Stefan Żeromski: **Wiatr od morza**
10. Rok 1944 (bitwa pod Monte Cassino) — Melchior Wańkowicz: **Monte Cassino**

Z TERENU

ALICJA SZOZDA

Rok Nauki Polskiej w bibliotece

Obchody Roku Nauki Polskiej obok wyeksponowania wielkich rocznic i wydażeń oraz przypomnienia zasług wybitnych uczonych powinny również nawiązywać do współczesności, by umocnić w świadomości społecznej przekonanie o ważnej roli nauki i uczonych w rozwoju cywilizacyjnym kraju.

Kierując się tą ideą, Powiatowa i Miejska Biblioteka Publiczna w Przeworsku, nawiązując równocześnie do dobrych tradycji organizowania wystaw regionalnych, przygotowała w czerwcu, a więc w miesiącu, w którym obradował II Kongres Nauki Polskiej — wystawę pod hasłem „Wkład Przeworszczan w rozwój współczesnej nauki”.

Przygotowując tę ekspozycję, na kilka miesięcy przed planowanym terminem wysłano do ludzi nauki pochodzących z Przeworska odpowiednie zaproszenia do wzięcia udziału w wystawie, z prośbą o nadesłanie kilku prac, ich bibliografii, zdjęć i innych materiałów dotyczących pracy naukowej.

Całość zebranych materiałów została podzielona na następujące działy: technika, chemia, ekonomia, medycyna, prawo, etnografia, muzyka, sport. Na tablicach umieszczono zdjęcia i krótkie dane biograficzne oraz cytaty, w gablotach i na stolikach — wybrane prace oraz zestawy bibliograficzne dorobku naukowego po-

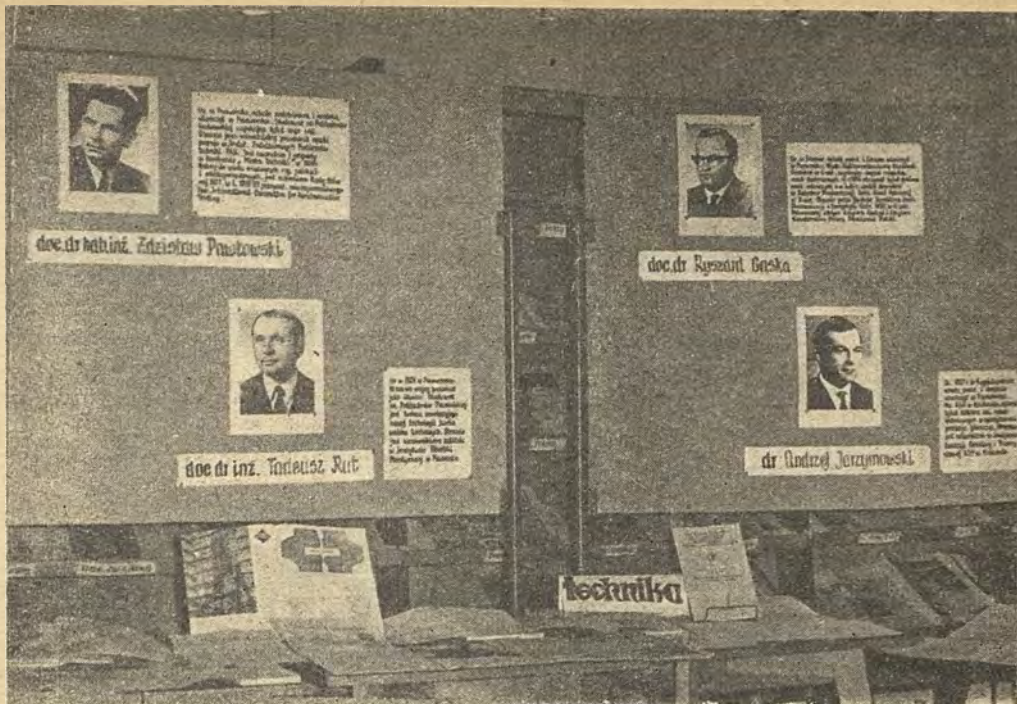
szczególnych osób eksponowanych na wystawie.

Dzięki tej wystawie społeczeństwo miasta dowiedziało się, że w Przeworsku urodził się wybitny etnograf polski, autor około 450 prac — prof. dr Roman Reinfuss, że stąd pochodzi doc. dr hab. Zdzisław Pawłowski, laureat I nagrody w konkursie Mistrza Techniki Warszawa 1970, prezydent obradującego w dniach 4—8 VI 1973 w Warszawie Międzynarodowego Kongresu Badań Nieniszczących, naukowiec, który dzięki swym pracom zyskał europejskie uznanie, który jest również redaktorem międzynarodowego dwumiesięcznika zajmującego się właśnie badaniami nieniszczącymi.

W Przeworsku urodził się, tutaj w czasie okupacji pracował jako ślusarz — doc. dr hab. Tadeusz Rut, którego rewolucyjny wynalazek nowego sposobu kucia wałów korbowych zyskał uznanie i znany jako metoda TR przyniósł mu sławę w czołowych krajach świata.

Na wielu uczelniach kraju, w instytucjach naukowych pracują wykładowcy pochodzący z Przeworska, ludzie, którzy dzięki swej pasji odkrywczej przyczyniają się do rozwoju wielu dziedzin nauki.

Każde miasto, każdy powiat może oczywiście poszczycić się ludźmi, którzy współcześnie pracują dla rozwoju nauki. Ukazanie tych ludzi i ich dorobku nauko-

Wystawa „Wkład Przeworszczan w rozwój współczesnej nauki”

wego w środowisku, z którym byli związani bądź to miejscem urodzenia, bądź długoletnim pobytem — powinno stać się obowiązkiem bibliotek, bowiem taka wystawa spełnia doniosły cel wychowawczy. Ma ona wielkie znaczenie dla kształtowania świadomości i motywacji postępowania młodego pokolenia. Musi ono bowiem iść w ślady tych najlepszych i być przekonane, że służyć można Ojczyźnie swą wiedzą i kwalifikacjami, a przecież twórcza kontynuacja rozwoju nauki należeć będzie do młodych.

Wydaje się, że ten cel w naszym środowisku został osiągnięty, o czym świadczą zapisy w księdze pamiątkowej:

„Wystawa bardzo wartościowa, tym bardziej że wiąże się z obchodzonym obecnie Rokiem Nauki Polskiej. Dzięki pomysłowości organizatorów pozwoliła nam poznać wartościowych ludzi, którzy wyszli z Przeworska”. (prac. umysł.).

„Z prawdziwą dumą oglądamy wystawę dorobku naukowego naszych przeworskich Rodaków. Chylimy głowy przed ich wiedzą. Chcielibyśmy, żeby jak najwięcej

młodzieży obejrzało tę wystawę, by poszli w ślady tych naukowców”. (prac. umysł.).

„Jesteśmy dumne z tego, że nasze miasto wydało tak wielu uczonych, którzy powinni być dla nas wzorem. Bardzo się też ucieszyliśmy, że między tymi ludźmi znalazł się wielki kompozytor”. (uczennice kl. III L.O.).

„Z dużym zainteresowaniem i przyjemnością obejrzelśmy wystawę. Dziękujemy organizatorom za trud włożony w jej zorganizowanie i za udostępnienie jej mieszkańcom”. (uczniowie kl. VIII).

Oprócz uznania, które zdobyli pracownicy biblioteki za swą pomysłowość w przygotowaniu Wystawy, pozostały trwalsze ślady tej ekspozycji. Został nawiązany kontakt z rodakami Przeworska, z których kilku przesłało po parę prac na własność biblioteki. Książki i odbitki z czasopism zostały włączone do zbiorów regionalnych i stanowią zaczątek specjalnego działu w tych zbiorach — prace Przeworszczan. Mamy nadzieję, że dział ten z czasem wzbogaci się o dalsze materiały.

Konserwacja starych druków i artystyczna oprawa

Z inicjatywy ruchliwego oddziału krakowskiego Towarzystwa Przyjaciół książki oraz Spółdzielczej Grupy Środowiskowej Sekcji Poligrafów SIMP w Krakowie zorganizowano na terenie Spółdzielni Pracy „Drukarnia Związkowa” interesującą prelekcję z pokazem poświęconą problemowi konserwacji starych druków i wykonywania artystycznych opraw. Prelegentem był pracownik krakowskiej Spółdzielni „Starodruk” Władysław Zajac.

Powodem zorganizowania tej imprezy była chęć zapoznania się z nowymi metodami odnawiania i konserwacji zabytków piśmiennictwa i skonfrontowania z rzeczywistością dość powszechnie u nas panującego przekonania o wymieraniu pokolenia introligatorów-artystów.

W Krakowie przywracaniem świetności starych ksiąg, a także wykonywaniem artystycznych opraw zajmuje się Spółdzielnia „Starodruk”. Tam też kształcą się fachowcy do tego pięknego, niegdyś bardzo cenionego zawodu. Fakt podjęcia się trudnej prelekcji przez młodego (bo niespełna 26-letniego) introligatora, fakt, że w „Starodruku” kultywuje się stare tradycje — przyjęty został przez słuchające audytorium z pełnym uznaniem. Wyraziło się to w bardzo żywej dyskusji. Słuchaczami zaś byli nie tylko poligrafowie, ale także wieloletni bibliotekarze i księgarze krakowscy oraz bibliofile-amatorzy posiadający już duże doświadczenie jako zbieracze.

W trakcie dyskusji Marian Sawicki przedstawił pokrótce proces przekształcania się poligrafii z rzemiosła w przemysł. Dziś np. nie są wyjątkami drukarnie wypuszczające w ciągu jednej zmiany od

20 000 do 30 000 egz. książek w twardej oprawie. Produkuje się nie tylko dużo, ale i coraz ładniej. Niektóre nasze książki mogą z powodzeniem konkurować z wydaniami zagranicznymi. Do tych „fabryk myśli drukowanej” najczęściej ucieka młodzież, bowiem tam praca jest w wielu przypadkach tak samo płatna jak przy konserwacji, a nie wymaga przy tym ani specjalnych zdolności artystycznych i zamiłowania, ani też przysłowiowej świętej cierpliwości.

Ale kultura nie wymaga tylko dużej ilości nowych, dobrych i pięknych wydań — dla niej to musimy z wielkim pietyzmem dbać o to, co już zostało kiedyś napisane czy też wydrukowane, a przetrwało burze dziejowe. Dlatego też radością napawa fakt, że są ludzie młodzi, którzy swój zawód introligatora traktują nie tylko jako źródło utrzymania. Podchodzą do niego z umiłowaniem, są z niego dumni i starają się wprowadzić do niego zdobycze nauki; takim właśnie jest Władysław Zajac.

Na zakończenie tej ciekawej imprezy przedstawiciel załogi Spółdzielni Pracy „Drukarnia Związkowa” stwierdził:

„Były czwartki u króla Stasia, w okresie międzywojennym szeroko znane były wśród inteligencji spotkania organizowane przez Towarzystwo Miłośników Książki w Muzeum Przemysłowym w Krakowie. Naszą ambicją jest, aby świetlica naszej Drukarni stała się forum, gdzie można by było dyskutować nad książką, jej historią, dniem dzisiejszym i przyszłością”.

Inicjatywa godna naśladowania również na terenie naszych bibliotek!

Tematyczne zestawienia książek

IZABELLA STACHELSKA

Nowe książki dla dzieci i młodzieży

Z nowości, które ukazały się na rynku wydawniczym w październiku 1973 r., dla dzieci n a j m ł o d s z y c h zakupimy książeczkę RYSZARDA MARKA GROŃSKIEGO **Latający talerzyk** (Wwa 1973 BWP, zł 8.—). Jest to zabawne opowiadanko realistyczno-fantastyczne, ozdobione wesołymi ilustracjami E. Lipińskiego. Poziom I, dział N.

MARIANA ORŁONIA **Detektyw Nosek i porywacze** (Wwa 1973 NK, zł 7.—) to dalszy ciąg wydanej w 1968 r. powieści „Ostatnia przygoda detektywa Noska” (okazało się, że nie było ona jednak ostatnia!). Tym razem Nosek tropi szantażystów, którzy w dodatku porwali mu umiającego mówić, ukochanego psa Kubę. Oczywiście — wszystko dobrze się kończy. Zabawny tekst i śmieszne ilustracje J. Flisaka spodobają się dzieciom około 8—10-letnim. Poziom II, dział Op.

Z kolei kilka książek dla dzieci s t a r s z y c h, 11—14-letnich. Akcja powieści ZOFII LORENTZ **Punkt na ulicy Różanej** (Łódź 1973 WŁ, zł 23.—) rozgrywa się w Warszawie w czasie okupacji hitlerowskiej, Powstania Warszawskiego i w pierwszych miesiącach po wyzwoleniu. Autorka przedstawia udział młodzieży

w działalności konspiracyjnej, w Szarych Szeregach, i w walkach powstańczych, w sposób powściągliwy, poruszający, ale nie nazbyt drastyczny. Poziom III, dział H.

Akcja następnych powieści rozgrywa się współcześnie. Tematem **Koncertu marzeń** HONORATY CHRÓSCIELEWSKIEJ (Łódź 1973 WŁ, zł 10.—) jest rozbudowa Łodzi, przeprowadzki z ruder do nowych osiedli, dbałość nowych mieszkańców o rabatki dookoła bloków itd., a bohaterami są nastolatki kilku łódzkich rodzin. Książka jest średnio zajmująca i na większą poczytność może liczyć chyba tylko w bibliotekach łódzkich, ze względu na patriotyzm lokalny. Ilustracje — nie w guście dzieci. Poziom III, dział P.

Fabuła powieści STANISŁAWA ZAŁUSKIEGO **Przerwany rejs Czarnych Piratów** (Gdańsk 1973 WMor., zł 17.—) to ucieczka trojga nastolatków z domu, podróż do Gdyni, z zamiarem zaciągnięcia się do służby w marynarce, albo dostania się na gapę na jakiś statek, by popływać po świecie. Na żaden statek się nie dostali, ale za to zostali wmieszani w sensacyjną aferę przemytu narkotyków, przeżyli niebezpieczne i cie-

kawe przygody, omal nie postradali życia, a wszystko dobrze się skończyło. Literacko książka jest słaba, edytorsko marna (papier kiepski, czcionka mała, rysunki brzydkie, okładka miękka), fabułę ma dość ciekawą (dla dzieci 11—13 lat). Poziom III, dział Prz.

Książka **ANDRZEJA SZCZYPIORSKIEGO Lot 627** (Wwa 1973 BWP, zł 20.—) to współwydane tomiki: „Porwanie”, „Puszcza”, „W niewoli”, „Walka” i „Sawanna”, które, jako kolejne pozycje serialu, ukazywały się w 1971 roku. Jest to powieść podróżniczo-przygodowo-sensacyjna, której bohaterem jest dzielny, 14-letni Polak, a akcja rozgrywa się w Polsce, Paryżu i w głębi brazylijskiej puszczy. Literacko — poprawna, akcja bardzo interesująca, pewne wartości poznawcze i wychowawcze. Poziom III, dział Prz.

Również współcześnie rozgrywa się akcja powieści **BJÖRNA RONGENA Brawurowy slalom Marit** (Wwa 1973 NK, zł 10.—), przełożonej z norweskiego przez Beatę Hłasko. Bohaterka książki, z narażeniem własnego życia, zatrzymała w ostatniej chwili pociąg, któremu groziła katastrofa. Jej decyzja i brawurowy zjazd na nartach po oblodzonym stoku gór opisane są żywo, interesująco. Interesujące jest też tło obyczajowo-krajoznawcze, sprawa zaakceptowania przez miejscową społeczność rodziny Marit, która jako „obca” (napływowa) długo była nieufnie obserwowana przez rdzenną ludność okolicy. Książkę można by uznać za bardzo dobrą, gdyby nie fałszywie brzmiące dialogi. Widocznie zasłużonej tłumaczce „nie leży” współczesny młodzieżowy język. Poz. III, dz. P.

Z kolei — książki dla młodzieży. Książka **Kronika Maura. Wielkość i upadek Piotra Włostowica** **STANISŁAWA HELSZTYŃSKIEGO** (Wwa 1973 NK, zł 15.—) to dalszy ciąg wydanej w 1972 r. powieści „Piotr i Skarbimir”, ale nie drugi tom w ścisłym słowa tego znaczeniu. Książka „Piotr i Skarbimir”, mimo obfitości materiału poznawczego, miała cechy i budowę powieści, natomiast „Kronika Maura” to próba rekon-

strukcji autentycznej, a nie dochowanej w oryginale do naszych czasów, kroniki brata benedyktyna Maura, opisującego różne wydarzenia historyczne z czasów rozbicia dzielnicowego, w tym także dzieje Piotra Włostowica i jego małżonki. Książka Helsztyńskiego nie jest pracą naukową, zaliczymy ją więc do beletrystyki, spodoba się jednak tylko wybitnie zainteresowanej historią ojczyzną młodzieży starszej, mając większe walory poznawcze niż literackie. Poz. IV, dział H.

Bliższe nam czasy ukazuje powieść historyczna **JERZEGO GŁOWACKIEGO Pułkownik z Szerokiego Dunaju** (Wwa 1973 NK, zł 25.—), zbeletryzowany życiorys Jana Kilińskiego (1760—1819). Życie i działalność Kilińskiego, od wczesnej jego młodości do śmierci i pogrzebu, ukazuje autor na bardzo szerokim tle historii jego czasów; ukazuje wydarzenia historyczne i obyczajowość różnych warstw ówczesnego społeczeństwa, głównie warszawskiego. Prócz mnogości osób autentycznych są też w książce postacie fikcyjne, których przygody wpływają na ożywienie wątku fabularnego. Interesująca pozycja dla wszystkich miłośników beletrystyki historycznej, najstarszych dzieci i młodzieży. Poz. IV, dz. H.

A oto kilka bardzo interesujących pozycji obyczajowych dla młodzieży. W serii „Ważne Sprawy Dziewcząt i Chłopców” ukazały się dwie nowele: **JANINY BARBARY GÓRKIEWICZOWEJ Szczenięca miłość** (Wwa 1973 „Horyzonty”, zł 5.—) i **BARBARY IWAŃSKIEJ Dom mojej matki** (Wwa 1973 „Horyzonty”, zł 4.—). Pierwsza z nich mówi o sympatii dziewczynki z miasta i chłopca wiejskiego, który naraził się na kalectwo, broniąc jej przed chuliganami. Druga to wyznania dziewczyny, której matka, opanowana żądzą posiadania willi, zmusza rodzinę do ustawicznych wyrzeczeń, byle osiągnąć ten cel. Obie nowele — poziom IV, dział P.

Bohaterkami nowej powieści **MARII ZIÓŁKOWSKIEJ pt. Tak się złożyło** (Wwa 1973 LSW, zł 16.—) są 4 dziew-

czynki, o różnych charakterach, usposobieniach i nawykach środowiskowych, związane przez los w jednej sypialni internatu liceum plastycznego. Główny temat książki, osnuty na tle interesującej, dramatycznej fabuły, to kultura współżycia, wyrażająca się w tolerancji wzajemnej i życzliwości. Poziom IV, dział P.

Romans naszej mamy MARII DAŃKOWSKIEJ (Wwa 1973 Horyzonty, z1 10.—) to zbiór pięciu dość długich nowel: „Romans naszej mamy” (rozważania nastolatki, która zauważyła, że jej rozwiedziona matka zainteresowała się jakimś mężczyzną), „Kurczaczek” (budzenie się sympatii między dziewczyną i chłopcem, problem delikatności uczuć), „W nocy przyszedł krokodyl” (sprawa zaginionego dziennika klasowego, niesłusznych podejrzeń), „Biały, łaciaty kundel” (o bezdomnym psie i o tym, że za zamiarami powinny iść czyny) i „Biedny Joryk” (o czwórce młodzieży dekorującej, pod kierunkiem plastyczki, miasteczko na 600-lecie). Wszystkie te nowele są doskonale napisane, mądre, optymistyczne. Autorka jest wspaniałym psychologiem, zna i rozumie młodzież, umie do niej przemówić. Na tle interesującej fabuły porusza problemy żywo zajmujące młodzież, mówi o stosunku do świata i do siebie samego, o odwadze cywilnej w walce o słuszne sprawy, o tolerancji, zaufaniu, życzliwości do ludzi i zwierząt. A wszystko to napisane jest lekko, niekiedy dowcipnie, w stylu, który młodzież „kupi”. Dobra, ciekawa i wychowawcza książka dla młodzieży około 14-letniej i starszej. Poziom IV, dział P.

— — o o o — —

Z kolei interesujące, warte wprowadzenia do księgozbiorów nowości popularnonaukowe:

MARTA JUROWSKA-WERNEROWA: Wyprawa kapitana Łamigłowy w krainę chemii (Wwa 1973 „Horyzonty”, z1 15.—) — zbiór stu zagadek chemicznych, podanych w pomysłowy i atrakcyjny sposób: zagadki z różnych dziedzin che-

mii, zróżnicowane również formalnie — krzyżówki, dobieranki, uzupełnianki, logogryfy, testy, zgadywanki obrazkowe itd. Za poszczególne rozwiązania czytelnik ma prawo do określonej ilości punktów, upoważniających do przyznania sobie stopnia (sternik, oficer, kapitan) w rejsie zdobytego. Przy końcu — rozwiązanie i bibliografia. Książka dla młodzieży i starszych dzieci zainteresowanych chemią, sprawdzian wiadomości. Klasyfikacja 54 : 793. Wydawnictwo zapowiada następną „wyprawę” kapitana Łamigłowy (w krainę fizyki, krainę literatury i inne).

KATARZYNA IWANIĆKA: Księga przygód. Na podwórku i gdzie indziej. Wybór ... (Wwa 1973 „Horyzonty”, z1 15.—) — książka podobna do wydanej w 1971 r. „Księgi zabaw na podwórku i gdzie indziej”, dla tego samego odbiorcy, różni się tym, że tamta prezentowała gry i zabawy bardziej „kameralne”, a nowa zabawy dłuższe, często połączone w całą akcję, przeprowadzaną niekiedy w terenie. Akcje opisane są w grupach tematycznych, nawiązujących do rozmaitych zainteresowań dzieci: sportowych, przyrodniczych, literackich itd. Do każdego tematu — dobrane gry i zabawy domowe oraz zajęcia terenowe. Książkę może przeczytać starsze dziecko, by wykorzystać pewne pomysły do własnych zabaw, może być też użytkowana przez młodzież czy dorosłych organizujących zajęcia dla dzieci. Ostatni rozdział, „Mądrość w książkach zawarta”, może wykorzystać bibliotekarz z okazji DOKiP (korygując dobór tytułów książek w grach). Ze względu na to, że tematem książki są zarówno gry i zabawy towarzyskie, jak i gry ruchowe i zręcznościowe, klasyfikacja następująca: 793 + + 796/799 lub, przy mniejszym księgozbiore, 791/794 + 796/799.

Książka **TADEUSZA ZIMECKIEGO Wielki temat Tomasz Akapita** (Wwa 1973, „Horyzonty”, z1 15.—) napisana jest w formie powieści, ale jej temat to osiągnięcia naukowo-przemysłowo-gospodarcze 30-lecia PRL. Bohaterowie jeżdżą po Polsce, zwiedzają wielkie budo-

wy, wielkie obiekty przemysłowe, instytucje itd., wysłuchując obszernych informacji miejscowych fachowców. Wiadomości ściśle dominują nad fabułą beletrystyczną. Książka tak obfitująca w wiadomości rzeczowe nie może liczyć na powodzenie jako powieść, uznamy więc, że jest to lektura poznawcza, zakładając, że nikły wątek fabularny to tylko urozmaicenie formy. Dla czytelników 13—16-letnich, klasyfikacja 914.38.

WOJCIECH GIEŁŻYŃSKI: Zwycięstwo pod Grunwaldem (Wwa 1973 PZWS, zł 6.— Seria: Biblioteczka Historyczna) — miejscami nieco zbeletryzowana książka popularnonaukowa dla młodszych dzieci. Obejmuje czasy poprzedzające bitwę pod Grunwaldem; najobszerniej autor pisze o przygotowaniach do bitwy i samej bitwie, a w ostatnim rozdziale relacjonuje dalsze dzieje stosunków i wojen

polsko-krzyżackich, aż do roku 1466 (pókoj w Toruniu, Zakon Krzyżowy lennikiem Korony Polskiej). Dla dzieci od 11 lat, klasyfikacja 943.8.

— — o O o — —

Na zakończenie pragnę zasygnalizować (bliższe omówienie — w następnym numerze) ukazanie się nowej książki **HALINY SKROBISZEWSKIEJ** pt. **Literatura i wychowanie. O literaturze dla starszych dzieci i młodzieży** (Wwa 1973 LSW 16° s. 362, 4 nlb, zł 28.—). Jest tak samo dobra i ciekawa jak poprzednie pozycje tej znanej i bardzo cenionej przez bibliotekarzy autorki, powinna więc być przeczytana przez wszystkich interesujących się dziećmi i literaturą dla nich przeznaczoną, a szczególnie przez bibliotekarzy dziecięcych.

KOMUNIKAT REDAKCJI

Uprzejmie zawiadamiamy Szanownych Prenumeratorów „Poradnika Bibliotekarza”, że numery 9/10 i 11/12 „P.B.” za rok 1973 ukażą się (w związku z trudnościami technicznymi i koniecznością zmiany Drukarń) — z pewnym opóźnieniem i będą niebawem dostarczone Prenumeratorom Rocznika 1973.

Prosimy o nie nadsyłanie reklamacji z powodu otrzymania niniejszego numeru z Rocznika 1974 we wcześniejszej kolejności.